ΕΣΤΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

1878

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6.—ΔΕΔΕΜ. ΦΡ. 8.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας Ὁδὸς Σταδίου, 6

1878

Ἀριθ. 113 – Λεπτὰ εἴκοσι.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Πέμπτος

Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι—Γραφεῖον τῆς διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6

26 Φεβρουαρίου 1878

ΠΑΝΟΜΟΙΟΤΥΠΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

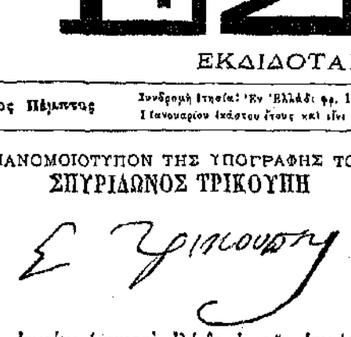

Ἡ ἀνωτέρω ὑπογραφὴ ἐλήφθη ἐκ τῶν ἑπομένων ἀφελῶν στίχων, οὓς ὁ γηραιὸς ψάλτης τοῦ Δ ή μ ο υ ἀπηύθυνε, τῇ 1 Ἰανουαρίου 1871, πρὸς τὴν ἀνεψιάν αὐτοῦ Κυρίαν Ἑλένην Ν. Μαυροκορδάτου, εἶνε δὲ ἐκ τῶν τελευταίων οὓς οὗτος ἔγραψε. Σ. τ. Δ.

Τὸ πηδάλιον ἐκρέμων οἱ ἀρχαῖοι 'στὸν καπνὸν,
ὅταν ἔπικταν τὰ φύλλα, κ' ἤρχετο βαρὺς χειμών,
καὶ ἀτάραχοι τὸ κῦμα ἔβλεκαν ἀπὸ τὴν γῆν
ν' ἀγριεύῃ καὶ ν' ἀφρίζῃ 'στῶν ἀνέμων τὴν πνοήν.
Κ' ἐγὼ τώρα ὑπεργηράσας τῶν θορύβων ζῶ μακράν,
καὶ τὸν ταραχώδη κόσμον ὡς ἄπλην βλέπω σκιάν.
Ἔπαυσα πεζὰ νὰ γράφω, ἔπαυσα νὰ στιχουργῶ,
καὶ κινῶ τὸν κάλαμόν μου μόνον ὅπως σ' εὐχηθῶ.

ΠΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΟΣ, ΑΙΤΟΤΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ.

(Κοινωνικὴ μελέτη).

Ὁ ἀναγινώσκων τὰς τέσσαρας ταύτας λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς τῆς προκειμένης μελέτης θέλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα συνάψει αὐτὰς φυσικῶς καὶ κατὰ λέξιν ἀνὰ δύο, τὴν μὲν πτωχείαν μετὰ τῆς λιτότητος, τὴν πολυτέλειαν δὲ μετὰ τοῦ πλούτου. Σκεπτόμενος βεβαίως κατὰ λογικωτάτην ἀκρίβειαν, ὅτι οἱ νεοφανεῖς ἀσπάραγοι τιμῶνται τριῶν δραχμῶν κατὰ δέσμην, ὅτι οἱ ἀσπάραγοι εἶνε λίχνευμα μᾶλλον ἢ φαγητὸν, καὶ ὅτι τὰ λιχνεύματα προϋποθέτουσι τὰ φαγητὰ, θέλει συμπεράνει, κατὰ λογικωτάτην ἐπίσης ἀκρίβειαν, ὅτι ἐκεῖνοι μόνοι δύνανται νὰ τρώγωσι καὶ τρώγουσι συνήθως νεοφανεῖς ἀσπαράγους, ὅσοι περισσεύουσι φαγητοῦ καὶ ἀφθονοῦσιν, ἐννοεῖται, χρήματος. Περὶ ὀρέξεως δὲν πρόκειται, καθότι ἡ ὄρεξις τῶν προσφάτων ἀσπαράγων δὲν εἶνε προνόμιον ἐξαιρετικὸν τάξεώς τινος ἀνθρώπων, καὶ, ἂν ἡ μοῖρα ἐδημιούργησε διάφορα τὰ βαλάντια καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἡ φύσις ὅμως ἐδημιούργησεν ὁμοίους τοὺς οὐρανίσκους τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁμοίους σχεδὸν αὐτῶν τοὺς στομάχους. Ἂν δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς λογικῆς ἀκριβείας ἐξακολουθήσῃ σκεπτόμενος ὁ ἡμέτερος ἀναγνώστης, θέλει ἐπίσης ἀνακλογισθῆ, ὅτι, ἐπειδὴ αἱ μεταξῶται ἐσθῆτες καὶ τὰ τρίχαπτα εἶνε ἀκριβαὶ συνήθως καὶ βαρύτιμοι, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ φορῶσιν αὐτὰς εἰμὴ μόνον τῶν πλουσίων αἱ γυναῖκες, ἐκείνων δηλαδὴ, οἵτινες τοσοῦτον ἔχουσι στρογγύλον τὸ πουγγίον αὐτῶν, ὥστε ἀφοῦ φάγωσι μέχρι κόρου προσφάτους ἀσπαράγους, δύνανται νὰ ἐνδύωσι καὶ τὰς συζύγους αὐτῶν μέχρι κόρου δι' ἐσθῆτων μεταξωτῶν.

Τὰς σκέψεις ταύτας ἐπιβάλλει ἡ λογικὴ, καὶ δι' αὐτὸ ἐλέγομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ λογικὸς ἡμῶν ἀναγνώστης θέλει συνάψει τὸν πλοῦτον μετὰ τῆς πολυτελείας καὶ τὴν πτωχείαν μετὰ τῆς λιτότητος, ἀναλογιζόμενος καὶ συμπεραίνων, ὅτι ὅπως ἡ πολυτέλεια εἶνε συνέπεια τοῦ πλούτου, οὕτω καὶ ἡ λιτότης εἶνε τῆς πτωχείας ἀνάγκη. Δυστυχῶς ὅμως ἡ λογικὴ δὲν συμφωνεῖ πάντοτε καὶ παντοῦ πρὸς τὰ πράγματα· ἐν Ἑλλάδι δὲ ἰδίως, καὶ μάλιστα ἐν Ἀθήναις, ψεύδει συνήθως ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια τὴν αὐστηρότητα τῆς λογικῆς. Εἶνε δὲ φυσικὴ ἡ τοιαύτη παρ' ἡμῖν ἀνωμαλία, οὔτε πρέπει νὰ ξενίζῃ τὸν προσεκτικὸν καὶ βαθύνουν παρατηρητήν. Ὅπως τὰ ἐν ζυμώσει διατελοῦντα ῥευστὰ φέρουσι συνήθως ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν ὅλην ἐκείνην τὴν ἰλύν, ἥτις εἰς τρύγα μεταβαλλομένη θέλει μετ' ὀλίγον καταβῆ εἰς τὸν πυθμένα—τὴν φυσικὴν αὐτῆς θέσιν,—οὕτω καὶ εἰς τὰς ἀστάτους καὶ ζυμουμένας ἔτι κοινωνίας ἀνατρέπεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ φυσικὴ τῶν πραγμάτων θέσις, καὶ πολλὰ γίνονται ἄνω κάτω, καὶ ἀπορεῖ πρὸς τὸ παράδοξον ὁ ἐπιπολαίως τὰ πράγματα μελετῶν. Τοιοῦτό τι συμβαίνει σήμερον καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ἰδίως δὲ τῇ ἀθηναϊκῇ, ἥτις, ὡς πρωτευούσης κοινωνία, οὐ μόνον εὐλόγως καὶ δικαίως ἀξιοῖ νὰ νομοθετῇ καὶ διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἤρξατο δυστυχῶς ἀπό τινος εἰς πρότυπον τῶν ἐπαρχιῶν χρησιμεύουσα.

Ἡ ἀνατροπὴ αὕτη τῆς φυσικῆς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀναπτύξεως εἶνε κοινωνικὸν ἀληθῶς δυστύχημα ὅπου καὶ ἂν ἐπέλθῃ, πολὺ δὲ μεῖζον καὶ λυπηρότερον ἀναντιῤῥήτως, ὁσάκις ἐπέρχεται εἰς ἔθνη μικρὰ, εἰς πολιτείας πτωχὰς καὶ μόλις τὴν βρεφικὴν αὐτῶν ἡλικίαν καταλιπούσας. Τοιαύτη νηπιώδης ἔτι κοινωνία εἶνε ἡ ἑλληνικὴ, καὶ διὰ τοῦτο μέγα δι' αὐτὴν δύναται νὰ κληθῇ δυστύχημα τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο, περὶ οὗ ἐπιλαμβανόμεθα νὰ ἀνακοι-

νώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὀλίγας ἡμῶν σκέψεις καὶ παρατηρήσεις.

Ἡ πολυτέλεια ἐκρίθη πάντοτε καὶ κρίνεται σήμερον ἔτι διαφόρως καὶ ποικίλως παρὰ τῶν κοινωνιολόγων. Πολλοὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτὴν λέπραν ἐν πάσῃ οἱαδήποτε περιπτώσει, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς πλουσίοις, καὶ τὴν καταδικάζουσιν ἀνεπιφυλάκτως, ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ ἐφ' ἃ μὴ δεῖ δαπάνη, ἡ θεραπεία οὐχὶ πραγματικῶν ἀλλ' ἀνυπάρκτων, συνθηματικῶν καὶ φαντασιωδῶν μόνον ἀναγκῶν, καὶ αὐτὴ τέλος ἡ ἐκ τοῦ περιττοῦ τῶν περιττῶν προμήθεια εἶνε νόσημα κοινωνικόν, παραλύον τὰ νεῦρα καὶ τὴν παραγωγικὴν δύναμιν τῶν ἐθνῶν, καταβάλλον τὰ εὐγενῆ των αἰσθήματα, καταστρέφον διὰ τῆς ἀβροδιαίτης τὸ γενναῖον τοῦ φρονήματος καὶ ἀποπνίγον, ἐν ἐκείναις μάλιστα ταῖς πολιτείαις, ὅσων ὁ ἐθνικὸς προορισμὸς διατελεῖ ἔτι ἀνεκπλήρωτος, πᾶσαν περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψιν καὶ πᾶσαν περὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου μέριμναν. Ἄλλοι δὲ τοὐναντίον, οὐχὶ δυστυχῶς οἱ ἀσημότεροι οὔτε οἱ ὀλιγώτερον ἔχοντες τὸ κῦρος τοῦ λόγου, ἀντιδοξοῦσιν ὅτι ἡ πολυτέλεια εἶνε οὐ μόνον ἀνάγκη τῶν πλουσίων κοινωνιῶν, ἀλλ' αὐτόχρημα καθῆκον τῶν εὐπορούντων. Ἡ πολυτέλεια, λέγουσιν οὗτοι, ἀνοίγει πόρους εἰς τὴν βιομηχανικὴν τῶν ἐθνῶν παραγωγήν, προκαλοῦσα τὴν ἄμιλλαν τῶν βιομηχάνων καὶ κεντρίζουσα τὴν ἐφευρετικότητα τοῦ πνεύματός των, ἀσχολοῦσα τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις τῆς πολιτείας, πληροῦσα ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν πλουσίων ταμείων τὸ κενὸν τοῦ πτωχοῦ βαλαντίου, καὶ διατιθεμένη τὰ ψιχία τῆς ἀρθονούσης τραπέζης εἰς χορτασμὸν τοῦ πεινῶντος πένητος.

Ἀλλ' ὅπως δήποτε καὶ ἂν κρίνωσι περὶ τῆς πολυτελείας οἱ περὶ τὰς κοινωνίας σήμερον φιλοσοφοῦντες, αἱ περὶ αὐτῶν κρίσεις των δὲν ἀνάγονται εἰς τὸ προκείμενον ἡμῶν θέμα τοῦ λόγου, καθότι περιστρέφονται εἰς τὴν εὔλογον καὶ φυσικὴν καὶ εὐεξήγητον πολυτέλειαν, τὴν ἐκ τοῦ περιττοῦ πολυτέλειαν τῶν εὐπόρων καὶ πλουσίων. Τὸ νὰ δαπανᾷ ὁ πλούσιος ὅσα καὶ ὅπου καὶ ὅπως θέλει, εἶνε λίαν φυσικόν. Δὲν βλάπτει μὲν ἑαυτόν, ὠφελεῖ δὲ μᾶλλον ἢ ζημιοῖ, ἀμέσως τοὐλάχιστον, τοὺς ἄλλους. Κάμνει μὲν τὴν ἐπίδειξίν του, διότι τέλος πάντων εἶνε κύριος νὰ ζῇ κάλλιον τῶν ἄλλων, νὰ τρώγῃ ὅ,τι θέλει, νὰ ἐνδύεται ὅπως θέλῃ, νὰ ἔχῃ ἁμάξας καὶ θεωρεῖα, νὰ δίδῃ γεύματα καὶ χοροὺς, ἀλλ' ἡ ἐπίδειξις αὕτη, ὅσον αὐστηρῶς καὶ ἂν κριθῇ ὑπὸ βαθυτέραν ἠθολογικὴν ἔποψιν, δὲν δύναται νὰ καταλογισθῇ εἰς κοινωνικὸν ἔγκλημα, ἐν μέσῳ τοὐλάχιστον μεγάλων καὶ κατηρτισμένων κοινωνιῶν, ὅπου καὶ αἱ κοινωνικαὶ κλάσεις εἰσὶν ἀκριβῶς καὶ δυσυπερβάτως διακεκριμέναι, καὶ ὁ τῆς μιμήσεως πειρασμὸς δὲν εἶνε πλέον νόσημα κοινωνικόν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει οὐ μόνον γνωρίζουσι τί εἶνε καὶ τί ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ λησμονήσωσιν ἐνίοτε, ἀναγκάζονται νὰ τὸ ἐνθυμηθῶσιν ὑπὸ τὴν χλεύην καὶ τὴν ἐπιτακτικὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης.

Παρ' ἡμῖν ὅμως σπανίζει μεγάλως ἡ φυσικὴ ἐκείνη καὶ εὔλογος πολυτέλεια, ἀφθονεῖ δὲ τοὐναντίον ἡ ἄλογος καὶ παράδοξος. Παρ' ἡμῖν δαπανῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀφθόνως καὶ σπατάλως οἱ δυσαναλόγους πρὸς τὴν σπατάλην ταύτην ἔχοντες τοὺς οἰκονομικοὺς αὐτῶν πόρους, οἱ πτωχοὶ ἁπλῶς εἰπεῖν ἢ κἂν μετρίας περιουσίας ἄνθρωποι, οἱ πλούσιοι δὲ τοὐναντίον φειδωλεύονται καὶ χρηματίζουσιν ἔτι μᾶλλον.

Πλὴν ὀλίγων, ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, αἵτινες παρέχουσιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ τὸ θέαμα τῆς ἐλλόγου πολυτελείας, ὁ πλοῦτος ἐν Ἑλλάδι σπανίως που ἀπαντᾶται μετ' αὐτῆς, καὶ ἂν που συναντηθῇ, ἀφορμὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς τοιαύτης συμπτώσεως εἶνε ἡ ὀψιμότης τοῦ πλούτου ἢ ἐπιδείξεως πυρετὸς, ἢ κενόδοξον σχέδιον πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς προαγωγῆς. Οὐδὲν δὲ σχεδὸν ἀπαντᾷ τις παρ' ἡμῖν παράδειγμα τοῦ σοβαροῦ ἐκείνου, τοῦ ἑαυτὸν σεβομένου καὶ τὴν ἀποστολήν του συνειδότος πλούτου, ὅστις ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν μεταβάλλει σχεδὸν πάντοτε τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων διὰ τῆς λογικῆς καὶ εὐκόσμου πολυτελείας εἰς κυψέλας εὐεργετικὰς, ἀφ' ὧν οὐ μόνον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως σιτίζεται κόσμος ὁλόκληρος ἐργατικὸς καὶ βιομήχανος, ἀλλὰ καὶ ἄλλος κόσμος, ἀνώτερος μὲν διανοητικῶς ἀλλὰ πενιχρὸν παρὰ τῆς μοίρας λαχὼν τοῦ χρήματος τὸ τάλαντον, ἀποδέχεται φῶς καὶ θερμότητα, ἐμψύχωσιν ὑλικὴν καὶ νοήμονα ὑποστήριξιν. Σπάνιον δυστυχῶς εἶνε παρ' ἡμῖν εὔρημα ἔστω καὶ πενιχρά τις βιβλιοθήκη εἰς οἶκον πλουσίου, ἔτι δὲ σπανιώτερον πινακοθήκη ἐξ ὀλίγων ἀλλὰ καλῶν εἰκόνων ἢ εὔμορφόν τι γλυπτικὸν καλλιτέχνημα. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐξωτερικὰ καὶ καταφανέστερα τοῦ πλούτου δείγματα, τὰ ἀνετωτέραν μὲν τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ὑλικοῦ βίου μαρτυροῦντα, κατελέγχοντα δὲ συνάμα καὶ τὴν συναίσθησιν τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἀνάγκης τοῦ πλούτου εἰς μετάδοσιν αὐτοῦ καὶ κοινολόγησιν, εἰσὶν ἐπίσης σπάνια ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ, ἢ, ἂν που ἀναφαίνωνται, ὑπεμφαίνουσιν, οὐχὶ τὴν εἰλικρινῆ ἐκείνην πολυτέλειαν τῶν πλουσίων, ἀλλὰ τὸν τύφον μᾶλλον καὶ τὴν ἐπιδεικτικὸν πυρετὸν τῶν ὀψιπλούτων.

Τί τοῦτο βλάπτει; ἴσως ἐρωτήσωσι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν. Οὐδέν, ἀποκρινόμεθα, οὐδὲ μνημονεύομεν τοῦ πράγματος ὅπως τὸ καταρίνωμεν. Εἶνε μὲν ἀληθὲς, ὅτι est modus in rebus, ἤτοι ὅτι *τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται*, καὶ ὅτι ἑπομένως καὶ αὐτὴ ἡ τῶν πλουσίων πολυτέλεια, κακῶς γινομένη, ζημιοῖ μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ τὴν κοινωνίαν, διότι καὶ τὸν φθόνον κινεῖ, καὶ τῆς μιμήσεως τὸν πειρασμὸν διεγείρει, καὶ εἰς εὐολίσθους παράγει ἀτραποὺς τοὺς ἀνοήτους. Ἀλλὰ, τέλος πάντων, *τί μέλει ἡμῖν* δύνανται εὐλόγως νὰ παρατηρήσωσιν οἱ οὕτω δαπανῶντες πλούσιοι, τί μέλει ἡμῖν, ἂν ὑπάρχουσι φθονεροὶ καὶ ἀνόητοι, τί πταίομεν ἡμεῖς ἂν σκάσωσιν ὀλίγοι βάτραχοι, διότι θέλουσι καὶ καλὰ νὰ γείνωσι βόες ὡς ἡμεῖς; Οὐδὲν βεβαίως μέλει αὐτοῖς, οὔτε πρέπει νὰ τοῖς μέλῃ ἐκ τῆς ἀτομικῆς των ἐπόψεως. Μέλει ὅμως πολὺ εἰς τὸν πολὺν κόσμον, ἔτι δὲ περισσότερον μέλει καὶ πρέπει νὰ μέλῃ εἰς τὸν περὶ τῆς ἐν γένει καλῆς ἢ κακῆς, ὑγιοῦς ἢ νοσηρᾶς καταστάσεως τῆς ἡμετέρας κοινωνίας μελετῶντα, καὶ εὐλόγως περὶ αὐτῆς ἐνδιαφερόμενον.

Ἀλλὰ τὸ θέμα τοῦτο, ὅπερ μακρᾶς καὶ σπουδαίας μελέτης ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὑποκείμενον, εἶνε ξένον τῆς σημερινῆς ἡμῶν διατριβῆς. Δὲν ἀδιαφοροῦμεν μὲν, ἂν καὶ πῶς δαπανῶσιν οἱ πλούσιοι παρ' ἡμῖν, ἀφίνομεν ὅμως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν τὴν περὶ τούτου μελέτην, ἐπιλαμβανόμεθα δὲ τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν παραδόξου, τουτέστι τῆς πολυτελείας τῶν μὴ πλουσίων, ἥτις καὶ παριστᾷ τὰ συμπτώματα πολὺ σπουδαιοτέρας καὶ κινδυνωδεστέρας κοινωνικῆς νόσου, θέλει δὲ, δεινουμένη, καταστῇ ἀναποδράστως θανατηφόρος γάγγραινα τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς βεβαίωσιν τοῦ λυπηροῦ τούτου φαινομένου ἀρκεῖ μικρά τις μόνον, ἔστω καὶ ἐπιπολαία, παρατήρησις τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας, κατὰ τὰς δημοσίας αὐτῆς συναθροίσεις. Ἂς ἐξέλθῃ ὁ παρατηρητικὸς ἡμῶν ἀναγνώστης, κυριακήν τινα ἢ μουσικῆς ἡμέραν, εἰς τὰς πλατείας τοῦ Συντάγματος καὶ τῆς Ὁμονοίας· ἂς παρακολουθήσῃ τὸν περίπατον τῶν Πατησίων· ἂς πορευθῇ θερινήν τινα ἑσπέραν εἰς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Φαλήρου τὰ ὕπαιθρα θέατρα· ἂς παραμείνῃ τέλος ἐν αὐτῇ τῇ αἰθούσῃ τοῦ χειμερινοῦ ἡμῶν θεάτρου, περιάγων ἐπί τινας στιγμὰς τὸ βλέμμα του ἀπὸ θεωρείου εἰς θεωρεῖον. Εἴμεθα ὀλίγοι δυστυχῶς καὶ γνωριζόμεθα. Γνωριζόμεθα δὲ οὐ μόνον προσωπικῶς, ἀλλὰ καὶ βαθύτερον ἔτι καὶ λεπτομερέστερον, σπανίως ἀγνοοῦντες τίς ἕκαστος καὶ πόθεν, τί πράττει, καὶ—τὸ σπουδαιότερον—τί ἔχει. Ἂς παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ὁ περίεργος. Ἐκεῖ μὲν θὰ ἴδῃ διακοσιοδράχμου τινὸς δημοσίου μισθοφόρου τὴν σύζυγον μεταβαλοῦσαν εἰς ἐσθῆτα μεταξωτὴν ὁλόκληρον τοῦ ἀνδρός της μηνιαῖον· ἐδῶ δὲ τῆς πλουτρίας αὐτοῦ τὴν θυγατέρα—ἐκείνην ἀκριβῶς ἥτις χθὲς ἔτι τὸ ἑσπέρας τῷ ἔφερεν ἐντὸς κανίστρου τὰ ὑποκάμισά του, καὶ εἰς ἣν ἐδώρησεν ὀλίγα κέρματα διὰ τὸν κόπον της—μεταμεμορφωμένην μὲν εἰς περίκοσμον κυρίαν, καὶ φέρουσαν ἐφ' ἑαυτῆς τοὺς κόπους ἑβδομάδων ὅλων τῆς ταλαίνης μητρός της, ἐλέγχουσαν ὅμως συνάμα διὰ τῆς χροιᾶς τῆς μορφῆς της—ἂν τυχὸν δὲν ἦνε καὶ αὐτὴ ἑορτάσιμος—ὅτι μακρὰς ἡμέρας ἐνήστευσε χάριν τοῦ κυριακοῦ ἐκείνου περιπάτου. Παρέκει θ' ἀπαντήσῃ μικρόν τινα ὑπάλληλον ἐμπορικοῦ γραφείου ἀναβοκαταβαίνοντα μόνον ἐντὸς ἁμάξης τοῦ Σταδίου καὶ τῶν Πατησίων τὴν λεωφόρον μὲ ἄνθος εἰς τὴν κομβιοδόχην καὶ τὴν λαβὴν τοῦ ῥαβδίου του εἰς τὰ χείλη, ὀφείλοντα δὲ, βεβαίως μὲν τὸν κομψόν του ἐπενδύτην εἰς δυστυχῆ τινα ῥάπτην, πιθανώτατα δὲ καὶ ἑβδομάδων ὅλων γεύματα εἴς ἐλεήμονά τινα ξενοδόχον. Εἰς τοῦ Φαλήρου τὴν ἀκτὴν καὶ τοῦ θεάτρου του τὰ ἑδώλια θὰ εὕρῃ συχνότατα ὁ παρατηρητὴς ἡμῶν πολυπληθεῖς οἰκογενείας—πατέρα, μητέρα, θυγατέρας καὶ υἱοὺς, μικροὺς καὶ μεγάλους—προσέχοντας εἰς τὸ ἄσμα τῆς σκηνῆς ἢ τρώγοντας παγωτὰ, ἐνῷ βεβαίως ἀνεπαρκῶς ἐγευμάτισαν. Εἰς τοῦ χειμερινοῦ μας τέλος θεάτρου τὰ θεωρεῖα θὰ ἴδῃ ἀνέτως ἀναπαυομένας καὶ ἐπιχαρίτως μειδιώσας οἰκοδεσποίνας, αἵτινες κατέλειπον βεβαίως οἴκοι σωρείαν παιδίων ἀτημελήτων καὶ φωνασκούντων, κυλιομένων πιθανῶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ τεμαχίων ἄρτου καὶ τυροῦ, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν ῥυπαρᾶς τινος ἀνδρίας ὑπηρέτιδος. Πανταχοῦ δὲ, ἁπλῶς εἰπεῖν, πανταχοῦ ὅπου ἂν στρέψῃ τὸ βλέμμα, θὰ καταπλαγῇ πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῶς κεκοσμημένην καὶ ἐπιδεικτιῶσαν πτωχείαν, τὴν ὑπὸ αὔταρκες μειδίαμα σοβοῦσαν ἐν μέσῳ τοῦ πλήθους, τὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἄρτου δαπανῶσαν εἰς τὸ περίσσευμα τῆς ἐσθῆτος, τὴν ἀφελῶς πιστεύουσαν, ὅτι ἐκλαμβάνεται ἀντὶ πλούτου. Τίς ὅμως ἐν τῇ μικρᾷ ἡμῶν κοινωνίᾳ ἀπαντᾶται ἐκ τῆς πρὸς τὸ θεαθῆναι παράφρονος δαπάνης; τίς ὁ ἀγνοῶν τὸ περιεχόμενον καὶ θαμβούμενος ἐκ τοῦ περιέχοντος; τίς ὁ ἀφελὴς ἐκεῖνος, ὅστις παραγνωρίζει τὸ σεσηπὸς ξύλον ὑπὸ τὸν καλύπτοντα ψευδόχρυσον; Οὐδεὶς βεβαίως, διότι, ὡς προείπομεν, εἴμεθα ὀλίγοι δυστυχῶς καὶ γνωριζόμεθα. Διὰ τοῦτο δὲ, ὅσον καὶ ὅπως ἂν ἐνδυθῶσιν, ὅσον καὶ ὅπως ἂν ἐπιδειχθῶσι δημοσίᾳ, ὅσον καὶ ὅπως ἂν καλύψωσιν ἀληθῆ καὶ ἔντιμον πολλάκις πενίαν ὑπὸ πλοῦτον ψευδῆ οἱ νομίζοντες ἀρκοῦσαν τῶν πολλῶν τὴν γνώμην εἰς εὐτυχίαν τῶν ὀλίγων, ματαία ὅμως εἶνε ἡ προσπάθεια, καὶ ἀνωφελεῖς οἱ ἀγῶνές των, διότι βλέποντες αὐτοὺς, μειδιῶσι μὲν ἐξ οἴκτου οἱ ἀπαθέστεροι, ἐρωτῶσι δὲ περιέργως ἀλλήλους οἱ νευρικώτεροι: «Ποῦ τὰ βρίσκει λοιπὸν καὶ ἐξοδεύει;» οἱ δὲ ἀπερισκεπτότεροι καὶ ἀναφωνοῦσιν ἴσως δυσάρεσόν τι καὶπροπετὲς ἐπιφώνημα ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ. Πάντες δὲ γελῶσιν, οἱ μὲν ἐνδομύχως, οἱ δὲ καὶ ἐπιφανῶς ἐπὶ τῇ παραδόξῳ ἐκείνῃ μωρίᾳ, ἥτις ἀφίνει νῆστιν τὸν ἴδιον στόμαχον ἵνα τέρ-

ψη τοὺς ξένους ὀφθαλμούς. Ἴσως καὶ διὰ τοὺς γελῶντας γελῶσιν ἄλλοι. Οὐδὲν παράδοξον, διότι ὁ μῦθος τῆς ξένης δοκοῦ, ὅσον παλαιὸς καὶ ἂν ᾖ, ἔχει ἐπίκαιρον πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὴν ἐφαρμογήν. Τοῦτο ὅμως ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ ἀνοήτως παρ' ἡμῖν σπαταλῶντες εἰσὶ πολὺ πλείονες τῶν ὑποτιθεμένων, καὶ ὅτι ἡ ἐπιδημία ἐν γένει εἶνε ἔτι μᾶλλον διαδεδομένη.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς νόσου καὶ τῆς αἰτιολογίας της, ἵνα λαλήσωμεν ἐπὶ τὸ παθολογικώτερον. Τὰ δὲ περὶ τῆς προγνώσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἐκβάσεως, ὡς λέγουσιν οἱ ἰατροί, εἰσὶ βεβαίως πολὺ δυσαρεστότερα καὶ ἀπαισιώτερα. Ἂν ἡ ἀνόητος πολυτέλεια εἶνε καθόλου λέπρα καὶ φαγέδαινα τῶν μικρῶν καὶ ἀσυμπήκτων ἔτι κοινωνιῶν, ἡ τῶν ἀπόρων ὅμως σπατάλη, ἡ ἐκ χρεῶν συνήθως, ἐκ στερήσεως τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐκ τῆς ἀσιτίας ἔτι αὐτῆς, ἢ ἐκ κρυφίων ἄλλων καὶ δυσομολογήτων μέσων πολλάκις τρεφομένη, εἶνε νόσημα κοινωνικὸν ἀνίατον, φέρον εἰς παντελῆ ἐκφαύλισιν ἠθικήν, εἰς σῆψιν καὶ διάλυσιν τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην κοινωνίαν, ἧς ὑπονομεύει τὸ σῶμα.

Πόθεν—ἀληθῶς—ἐπληρώθη χθὲς, ἢ πόθεν θὰ πληρωθῇ αὔριον ἢ μεθαύριον, ἢ τὴν ἄλλην ἑβδομάδα τὸ μεταξωτὸν ἐκεῖνο φόρεμα τῆς συζύγου τοῦ διακοσιοδράχμου ὑπαλλήλου; Σήμερον ἴσως ἐκ τῆς τοκογλυφικῆς προξενίας τοῦ μισθοῦ του, αὔριον ἐκ βαρυτόκου συναλλάγματος, μεθαύριον ἐκ καταχρήσεως, καὶ τὴν ἄλλην ἑβδομάδα ἐξ ἄλλης ἀῤῥήτου πηγῆς.

Πῶς ἐπληρώθη ἢ θὰ πληρωθῇ ὁ ἁμαξηλάτης, ὁ ῥάπτης, ὁ ξενοδόχος τοῦ μικροῦ ἐκείνου ὑπαλλήλου ἐμπορικοῦ γραφείου; Διὰ μικρᾶς τινος σήμερον προκαταβολῆς, δι' ὑποσχέσεων καὶ ψεύδους αὔριον, διὰ κρυπτοῦ μεθαύριον, καὶ μετ' ὀλίγον διὰ δικαστικοῦ κλητῆρος.

Πῶς κατορθοῖ ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος οἰκογενειάρχης νὰ ὁδηγῇ τρὶς ἢ τετράκις τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὰ θερινὰ θέατρα, καὶ νὰ παρέχῃ αὐτῇ ἀπαραιτήτως τὴν διασκέδασιν ἐκείνην, ἧς κάλλιστα ἐστεροῦντο ἄλλοτε οἱ ἀθηναῖοι ἀστοὶ—ὅτε δὲν εἶχον αἱ Ἀθῆναι Φάληρον καὶ Ἀπόλλωνα—ἥτις ὅμως κατέστη πλέον ἀναπόφευκτος εἰς τὴν ὑγείαν των; Οὐδ' αὐτὸς ἀκριβῶς τὸ γνωρίζει. Γνωρίζει τοῦτο μόνον· ὅτι χρειάζεται πᾶσαν ἑσπέραν τοιαύτης θεατρικῆς ψυχαγωγίας δέκα περίπου δραχμὰς, ὅτι δαπανᾷ οὕτως ἕκαστον μῆνα ὑπὲρ τὰς διακοσίας, ὅτι ἐσπατάλησε βαθμηδὸν μικρόν τι ἀποταμίευμα, ὅπερ εἶχε φυλάξει δι' ἀπευκταίαν ἐνδεχομένην ἀνάγκην, καὶ ὅτι... πρό τινων ἑβδομάδων ἔγασεν ἐν τέκνον του, διότι δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τῷ παράσχῃ βοήθειαν. Χάριν τῆς ὑγείας τῶν ἄλλων, τὰ φέρει εἰς τὸ θέατρον τοῦ Φαλήρου!

Πόθεν τέλος στολίζεται ἡ δέσποινα ἐκείνη, καὶ ἐνοικιάζει πᾶσαν σχεδὸν ἑσπέραν θεωρεῖα; Ἐρωτήσατε τὰ πολυπληθῆ της τέκνα, ἅτινα κατακλίνονται ἄδειπνα καὶ οἰμώζοντα· ἐρωτήσατε τὸν σύζυγόν της, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ ἐπαιτῇ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ κλειδία θεωρείων, ὅστις χθὲς ἔτι σᾶς ἐζήτησε δάνειον πεντήκοντα δραχμῶν, καὶ αὔριον θὰ ἔχῃ μόλις νὰ προμηθευθῇ τὰ τρόφιμα τῆς ἡμέρας.

Ποῦ δὲ ἀπολήγει οὕτως ἡ ποικιλότροπος αὕτη ἀλλὰ μία πάντοτε κατὰ βάθος καὶ ἡ αὐτὴ πανταχοῦ παραφροσύνη, ἡ διὰ τῆς ἀνοήτου δαπάνης κενὴ καὶ ματαία ἐπίδειξις, ἡ χωρίς τινος λόγου δημιουργία φανταστῶν ἀναγκῶν, καὶ ἡ ἐκ παντὸς τρόπου προσπάθεια εἰς θεραπείαν των;

Εἰς τὴν ταπείνωσιν ἐν πρώτοις· κατόπιν εἰς τὸν ἐξευτελισμόν· μετ' ὀλίγον εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν, καὶ τέλος εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ ποινικοῦ νόμου.

Εἰς ταῦτα δὲ δυστυχῶς καὶ πάντοτε, ταχέως ἢ βραδέως, λήγει συνήθως τὸ στάδιον τῆς ἐν τῇ πτωχείᾳ σπατάλης· τοιαύτη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε ἡ λυπηρὰ ἔκβασις τῆς μονομανίας ἐκείνης, ἧς τὰ ἀτυχῆ θύματα οὐδὲν ἄλλο ἐπιδιώκουσιν ἢ τὴν στίλβουσαν ἐπιφάνειαν καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ζῶσιν ἢ πρὸς ἀπάτην τοῦ κόσμου.

Ἠλθεν, «τί σοὶ μέλει περὶ τῶν ἀπολωλότων τούτων;» θὰ ἀναφωνήσωσιν ἴσως πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν μου. «Τί μεριμνᾷς περὶ ἀνθρώπων προφανῶς παραφρόνων, οἵτινες πάσχουσι μὲν βεβαίως ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εἶνε κύριοι νὰ δαπανῶσιν ὅσα καὶ ὅπως θέλουσιν, ὅσα καὶ ὅπως εὑρίσκουσι;» Δικαιοτάτη καὶ ὀρθὴ ἡ παρατήρησις· σπεύδω δ' εὐθὺς νὰ διαβεβαιώσω τοὺς περιέργους μου τούτους ἀναγνώστας, ὅτι οὐδ' ἐλαχίστην ἔχω περὶ αὐτῶν φροντίδα, οὔτε εἶμαι τοσοῦτον ἁπλοῦς νὰ φροντῶ, ὅτι δύναταί τις, ὅ,τι δήποτε λέγων καὶ οἱαδήποτε μαντευόμενος, νὰ συνετίσῃ αὐτοὺς ἢ διδάξῃ· οἱ παθόντες ἅπαξ τὸ ἠθικὸν τοῦτο νόσημα εἰσὶν ἀνίατοι δυστυχῶς, καὶ μάτην ἤθελέ τις προσπαθήσει νὰ ἀποτρέψῃ τὸ βῆμά των τῆς εἰς τὸ βάραθρον ἀγούσης. Ἡ ὁδὸς εἶνε τοσοῦτον ὀλισθηρὰ ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον συνάμα εὐάρεστος καὶ ὡραία, ὥστε ἐν πλήρει γοητείᾳ διέρχονται αὐτὴν συνήθως οἱ τῆς πολυτελείας προσκυνηταί, καὶ ὅταν ἡ ὥρα τῆς ἀπογοητεύσεως σημάνῃ, τὸ βῆμα δὲν ὀπισθοχωρεῖ πλέον, διότι ἄλλως τε καὶ ματαία θὰ ἦτο πᾶσα ὀπισθοχώρησις. Οὐδεὶς λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς ὁ λόγος εἰς οἰκοδόμησιν ἢ συνετισμόν. «Non ragioniam di lor.» Ἀφίνομεν τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑκυτῶν νεκροὺς, καὶ παρερχόμεθα. Δὲν λησμονοῦμεν ὅμως τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους καὶ βαθυσόφους Σπαρτιάτας, οἵτινες ἐμέθυσκον τοὺς εἵλωτάς των καὶ τοὺς ἐξέθετον κατόπιν οἰνοβαρεῖς καὶ παραπαίοντας εἰς τὰ ὄμματα τῶν υἱῶν των, εἰς σωτήριον αὐτῶν παραδειγματισμόν. Ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει εἶνε ζῶον μιμητικόν· πολὺ δὲ μιμητικώτερον εἶνε ὁ Ἕλλην, καὶ κατὰ μείζονα ἔτι λόγον μιμητὴς εἶνε ὁ ὅμοιος τοῦ ὁμοίου του. Παρ' ἡμῖν δὲ μάλιστα, ὅπου καὶ πολιτεύματος πλημμέλειαι καὶ πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἔλλειψις ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἤρχισαν καταῤῥίπτουσαι καὶ καταῤῥίπτουσιν ὁσημέραι τὰ περισωζόμενα ἔτι ὁπωσδήποτε παρ' ἄλλοις λαοῖς διαχωριστικὰ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ὅρια, καὶ ὅπου ἡ ἐπὶ ἰσότητι ἀξίωσις σπανιώτατα μὲν γεννᾷ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην ἅμιλλαν πρὸς ἀπόκτησιν μείζονος ἱκανότητος καὶ μαθήσεως, συχνότατα δὲ τοὐναντίον παράγει εἰς τὴν δουλικὴν ἀπομίμησιν τῶν ἐξωτερικῶν μόνων τρόπων, τοῦ ἤθους καὶ τῆς ἐνδυμασίας, παρ' ἡμῖν ὁ ἐκ τῆς μιμήσεως τοῦ κακοῦ κίνδυνος εἶνε σοβαρὸς ἀληθῶς καὶ αὐτόχρημα ὀλέθρου πρόξενος. Ἂν δὲ ἀνωτέρω, περὶ τῆς πολιτείας τῶν πλουσίων λαλοῦντες, ἐφοβήθημεν τὸν πειρασμὸν τῆς μιμήσεως, καὶ τὰ ἀπευκταῖά του ἐπὶ τῶν ἀπόρων ἀποτελέσματα, προκειμένου ὅμως περὶ τῆς σπατάλης τῶν μὴ πλουσίων δὲν γεννᾶται πλέον φόβος ἐν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτόχρημα βεβαιότης, ὅτι τὸ μίασμα τῆς νόσου θέλει διαδοθῇ εἰς τὰ ὑγιᾶ ἔτι ὅμοια στρώματα τῆς κοινωνίας, ἂν μὴ πάντες οἱ δυνάμενοι συντελέτωσιν εἰς τὴν χάραξιν βαθείας ὑγειονομικῆς γραμμῆς μεταξὺ ὑγιῶν καὶ νοσούντων. Ἀποχωρίσωμεν, ὅπως εἶνε δυνατὸν, τοὺς προσβεβλημένους ἀπὸ τῶν ἀπροσβλήτων, ἐμπνεύσωμεν εἰς τούτους τὸν τρόμον τῆς ἀσθενείας καὶ τῶν συνεπειῶν της· ἐργασθῶμεν τέλος νὰ σώσωμεν τὸ δυνάμενον ἔτι νὰ σωθῇ, ἵνα μὴ ταχέως μεταβληθῇ ἡ Ἀθηναϊκὴ κοινωνία σύμπασα εἰς «Hospice d'Incurables».

Αγγελος Βλαχος.

ΜΑΚΩΛΑΙΥ

Ὁ Θωμᾶς Βάβιγκτων Μακώλαιυ εἶλκε μὲν τὸ γένος ἐκ Σκωτίας, ἐγεννήθη δὲ τῇ 25 ὀκτωβρίου 1800 ἐν τῇ κυρίως Ἀγγλίᾳ. Περὶ αὐτοῦ μάλιστα ἠδύνατο νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἐγεννήθη ἱστορικὸς ἅμα καὶ ποιητής· διότι εἰς ἡλικίαν μὲν 12 ἐτῶν ἐπαραλλήλιζεν ὡς στρατηγοὺς τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας καὶ τὸν δοῦκα τοῦ Μαλβοροῦγ, ὄχι ὅπως πράττουσι πολλοὶ παῖδες καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐνηλίκων, μὴ εἰδότες περὶ τίνος ὁμιλοῦσιν, ἀλλ' ἐν γνώσει πλείστων ὅσα περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἐγράφησαν· τρισκαιδεκαέτης δὲ συνέταξε ποιημάτιόν τι εἰς Γουλιέλμον Πιττ, τοσούτου λόγου ἄξιον, ὥστε ὁ περιφανὴς Mignet δὲν ἀπηξίωσε νὰ παραθέσῃ ὁλόκληρον τοῦ παιδὸς τὸ ἔργον ἐν τῷ ἐγκωμίῳ τοῦ ἀνδρὸς ὅπερ ἀπήγγειλε τῇ 13 Ἰουνίου 1863 ἐνώπιον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλὰ παρεκτὸς τῶν δύο ἐκείνων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς δυνάμεων, εἶχε καὶ δύο ἄλλας· ἀπαράμιλλον μὲν περὶ τὸ λέγειν δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ εὐκολίαν, χάριν καὶ δεινότητα, νοῦν δὲ πρακτικώτατον· ἐξ ὧν ἡ πρώτη, φυσικὸν ἀπαύγασμα τοῦ ἱστορικοῦ πνεύματος, δὲν φαίνεται πάντοτε ἀναπόσπαστος αὐτοῦ δορυφόρος, ἡ δὲ δευτέρα λογίζεται ὅλως πρὸς τὴν ἔξαρσιν τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ ἀσυμβίβαστος.

Τοιαῦτα ὑπὸ τῆς φύσεως λαβὼν ἐφάδια, ὁ νέος Μακώλαιυ κατεκόσμησε καὶ κατωχύρωσεν αὐτὰ διὰ κλασικῶν σπουδῶν ἀτρύτων καὶ δι' ἐντριβοῦς περὶ τοὺς ἀγγλικοὺς νόμους μελέτης. Κατῆλθε δὲ εἰς τὸ στάδιον ὡς δικηγόρος· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἔμελλε νὰ ἀναδειχθῇ νομοθέτης τοῦ ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀχανοῦς τῆς Ἀγγλίας κράτους καὶ διὰ τῆς ἀκαταγωνίστου αὐτοῦ εὐγλωττίας νὰ ἀναγκάζῃ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων εἰς ἀναίρεσιν δὶς ἐψηφισμένων ἤδη νόμων, οὔτε πλουσίους εὗρε τότε πελάτας, οὔτε δίκας πολυκρότους. Μία κλοπὴ ὀρνίθων ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀνατεθεῖσα αὐτῷ ὑπόθεσις. Ὅθεν ἑτέραν ἀμέσως ἐτράπη ὁδὸν πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ ὀφειλομένου αὐτῷ κλέους· καὶ ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἐτῶν 26 τὴν ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου* δημοσίευσιν τῶν καλλίστων ἐκείνων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν πραγματειῶν, δι' ὧν μετὰ ἐπιστήμης εὐρείας ἅμα καὶ ἀπηκριβωμένης, μετὰ κρίσεως λεπτῆς ἅμα καὶ ἀσφαλοῦς, μετὰ ἐμβριθείας ἅμα καὶ χάριτος, μετὰ τέχνης ἅμα καὶ ἀφελείας, ἐξεικόνισε τοὺς χρόνους καὶ τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τῆς βασιλίδος Ἐλισάβετ μέχρι τοῦ βασιλέως Γεωργίου Γ'. Οἱ Ἄγγλοι ὀνομάζουσι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικρᾶς ἱστοριογραφίας essay, λέξεως συγγενοῦς τῆς γαλλικῆς essai, ἥτις σημαίνει παρὰ τοῖς Γάλλοις τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον δοκίμιον, ἀλλὰ ἀπέχει νὰ ἐκδηλοῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγγλικοῦ ὅρου, τοῦ ἐμφαίνοντος πραγματείαν περὶ βραχεῖαν μέν τινα ὑπόθεσιν ἐνδιατρίβουσαν, ὡς ἄριστα ὅμως καθ' ἑαυτὴν ἐξειργασμένην. Τούτου δὲ τοῦ εἴδους τῶν λόγων ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὁ Μακώλαιυ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

Οἱ Ἄγγλοι δὲν νομίζουσι τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν καλλιέπειαν ἀσυμβιβάστους πρὸς τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων διεξαγωγήν. Μικρὸν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐκείνην ὁ Μακώλαιυ, ἐξελέγη βουλευτής. Οἱ καιροὶ ἦσαν κρίσιμοι. Ἤκμαζε μὲν τότε ἡ Ἀγγλία εἴπερ ποτὲ χάρις εἰς τὴν εὔρυθμον καὶ προαιώνιον λειτουργίαν τῶν συνταγματικῶν αὐτῆς θεσμῶν, ἀλλὰ οἱ θεσμοὶ οὗτοι, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἦσαν προαιώνιοι, διετέλουν ἐν πολλοῖς ἀλλότριοι τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος χρόνου καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν νεωτέρων γενεῶν. Οἱ καθολικοὶ Ἰρλανδοὶ εἰς οὐκ ὀλίγα ἑκατομμύρια συμποσούμενοι ἐστεροῦντο,

ἄτε καθολικοί, τῆς τοῦ τελειοπολίτου ἰδιότητος, ἀποκλειόμενοι τῶν πυλῶν τοῦ ἐθνικοῦ βουλευτηρίου· πολλαὶ δὲ καὶ ἕτεραι τοιαῦται ἀδικίαι ἐκυροῦντο ἔτι ὑπὸ τῶν ἀγγλικῶν νόμων. Ἡ σκανδαλωδεστάτη τούτων ἦτο ὅτι 107 κῶμαι, ὧν τὰ δύο τρίτα δὲν εἶχον οὐδὲ 2,000 κατοίκους, ἔπεμπον εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων 213 βουλευτάς, ἐνῷ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ πόλεις, ὧν πολλαὶ ἠρίθμουν ὑπὲρ τὰς 100,000 κατοίκων, οὐδένα εἶχον ἐν τῇ βουλῇ ἀντιπρόσωπον. Ἄλλα ἔθνη ἤθελον ἐπιχειρήσει τὴν θεραπείαν τῶν ἀτοπημάτων τούτων δι' ἐπαναστάσεων· ἡ Ἀγγλία ἔσχε τὴν φρόνησιν νὰ ἀναζητήσῃ ἐν αὐτῷ τῷ πολιτεύματι τὴν διόρθωσιν τῶν ἀτελειῶν αὐτοῦ. Εἶχε δὲ ἤδη ψηφισθῆ ἡ τῶν καθολικῶν ἰσοπολιτεία ὅτε ὁ Μακώλαιυ εἰσῆλθε τῷ 1830 ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων. Ἀλλ' ὑπελείποντο ἔτι αἱ ἄλλαι ἐκεῖναι ἀνωμαλίαι, καὶ μετ' οὐ πολὺ οἱ Οὐίγοι, περιελθόντες εἰς τὰ πράγματα, ὑπέβαλον τὸν περίφημον περὶ ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως νόμον. Εἰς ἡμᾶς τοὺς κτησαμένους ὁπωσοῦν προχείρως τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, ἴσως φανῇ παράδοξον πῶς τοιαῦται εὔλογαι ἀξιώσεις δὲν ἐψηφίσθησαν διαμιᾶς· ἀλλ' ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ προταθεῖσα κατάλυσις τῶν προνομίων ἔμελλε νὰ προσβάλῃ τὰ συμφέροντα καὶ τὰς δοξασίας ἰσχυροτάτης ἀριστοκρατίας, τῆς ἀριστοκρατίας ἐκείνης ἥτις ἐκυβέρνησε καὶ ἐκλέτσε τὴν χώραν ἐπὶ αἰῶνας ὅλους· τινὲς δὲ καὶ τῶν Οὐίγων αὐτῶν, ἄνδρες ἐπιφανεῖς, οἷος ὁ ἱστορικὸς Χάλλαμ, προσέβλεπον μετά τινος ἀνησυχίας πρὸς τὴν ἐπικειμένην ἀνατροπὴν καταστάσεως πραγμάτων, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας τοσοῦτον ηὐδαιμόνησε καὶ ἐκρατύνθη ἡ πατρίς. Ἀλλ' ὁ Μακώλαιυ οὔτε ἀνησύχησεν, οὔτε ἐδίστασεν. Ἐν τῇ πανηγυρικῇ ἐκείνῃ καὶ μακρᾷ συζητήσει ἥτις διήρκεσε δύο ἔτη, ἀπήγγειλε πέντε δημηγορίας, δι' ὧν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ μετεωρίσθη εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων πολιτικῶν ῥητόρων. Αἱ δημηγορίαι αὗται, αἱ μεμελετημέναι βεβαίως, ἐφαίνοντο ὡσεὶ ἐξ ὑπογείου ἐκφωνούμεναι· ὥστε εἶχον ἅμα μὲν τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἐσκεμμένως πεπονημένου ἔργου, ἅμα δὲ τὴν ζωηρότητα τοῦ αὐτοσχεδιάσματος. Ὅτε ἠγόρευε, φίλοι καὶ ἀντίπαλοι, Οὐίγοι καὶ Τόρεις, ἔσπευδον νὰ καταλάβωσι τὰς θέσεις αὐτῶν ἵνα ἀκροασθῶσι τοῦ ἀνδρός. Οἱ σύγχρονοι παρέβαλλον αὐτὸν πρὸς τὸν Burke, ὁ δὲ πρόεδρος τῆς τότε βουλῆς καὶ ὁ δημαγωγὸς Ὀκόνελλ μιᾷ φωνῇ ἀπεφήνατό ποτε ὅτι οὐδέποτε ἤκουσαν τοσοῦτον λαμπρὰν καλλιέπειαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι τέρπονται ἄχρι τοῦδε ἀναγινώσκοντες τοὺς πολιτικοὺς ἐκείνους λόγους, οὓς ἡ τέχνη διεσκεύασεν εἰς ἔργα φιλολογικὰ ἀείμνηστα, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Mignet, περὶ οὗ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀπέβη κανὼν καὶ στάθμη ἀκριβὴς τῶν τοιούτων.

Μὴ νομίσετε ἐν τούτοις ὅτι ἐλάλησε μόνον περὶ τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἐκλογικῆς μεταρρυθμίσεως· ἐπὶ πολλῶν καὶ ἄλλων σπουδαίων ὑποθέσεων ἀντήχησεν ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Μάλιστα δὲ φημίζεται ὁ λόγος ὃν ἀπήγγειλε περὶ τῆς καταστάσεως τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς νομοθεσίας τῆς Ἰνδικῆς. Αἱ πρακτικαὶ γνώσεις καὶ τὰ γενναῖα φρονήματα τοῦ ῥήτορος τοσαύτην ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς βουλῆς, ὥστε ἡ κυβέρνησις ἐνόμισε καθῆκον αὐτῆς νὰ προχειρίσῃ αὐτὸν τῷ 1834 σύνεδρον τοῦ πενταμελοῦς συμβουλίου, εἰς ὃ ἐπετράπη τότε ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τῆς ἀχανοῦς χερσονήσου. Καὶ ὁ μὲν μισθός του ὡρίσθη εἰς φράγκα 375,000 κατ' ἔτος, εἰδικὴν δὲ ἐντολὴν ἔλαβε νὰ συντάξῃ νέον ποινικὸν νόμον τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀγγλικῶν κτήσεων. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ποινικὴ δικαιοσύνη διείπετο αὐτόθι ὑπὸ δυσμόρφου τινὸς κράματος ἡμιβαρβάρων μωαμεθανικῶν καὶ ἰνδικῶν νόμων, καὶ νόμων ἀγγλικῶν οὐκ ὀλίγα φερόντων ἔτι δρακόντεια τοῦ μέσου αἰῶνος στίγματα. Περὶ δὲ τὴν σύνταξιν τοῦ νέου κώδικος ὁ Μακώλαιυ καθωδηγήθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν νεωτέρων χρόνων, μὴ παριδὼν τὰς ἰδιαζούσας τοῦ τόπου περιστάσεις· καὶ μηδὲ τέσσαρα ὅλα ἔτη διατρίψας ἐν Ἀσίᾳ, κατέλιπεν ἐν αὐτῇ μνημεῖον ἀΐδιον τῆς ἐπιστήμης, τῆς συνέσεως καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξηκολούθησε τὰς ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου* ἱστορικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτοῦ μελέτας, γράψας πρὸς τοῖς ἄλλοις δύο ἀληθῆ ἀριστουργήματα, τοὺς βίους τοῦ λόρδου Robert Clive καὶ τοῦ Warren Hastings, τῶν ἱδρυτῶν τῆς ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀγγλικῆς κυριαρχίας. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἐλησμόνει καὶ τὴν μοῦσαν τῆς ποιήσεως, θεραπεύων αὐτὴν ἀδιακόπως καὶ δημοσιεύων ἀνωνύμως πολιτικὰ ἰδίως ποιήματα νοστιμώτατα. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν προεγευμάτιζε παρὰ τῷ ποιητῇ Rogers μετὰ πολλῶν συνδαιτυμόνων στωμύλων καὶ αἱμύλων, τινῶν δὲ καὶ περιωνύμων. Εἷς τῶν τελευταίων τούτων, ἀπήγγειλε στίχους τινὰς χαριεστάτου ποιηματίου δημοσιευθέντος εἰς τοὺς *Καιροὺς*, καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Θωμᾶν Μοὺρ, τὸν εἶπε· «πρέπει νὰ ἠξεύρῃς τοὺς στίχους τούτους», μὲ τρόπον ὑποδεικνύοντα ὅτι αὐτὸν ἐνόμιζε τὸν ποιήσαντα.—«Δὲν τοὺς ἔγραψα ἐγώ», ἀπήντησεν ὁ Μοὺρ.—«Καὶ ὅμως ὅλοι σὲ τοὺς ἀποδίδουν.»—«Σὲ βεβαιῶ ὅτι δὲν τοὺς ἔγραψα», ἐπανέλαβεν ὁ Μοὺρ. Τότε ὁ Μακώλαιυ, λύσας τὴν σιωπὴν ἣν σπανίως ἐτήρει εἰς τοιαύτας ὁμηγύρεις, «εἶναι ἰδικοί μου», εἶπε, καὶ κατ' αἴτησιν τῶν παρεστώτων ἀπήγγειλεν αὐτούς. Ἀμέσως ἔπειτα ὁ Μοὺρ ὡμίλησε περὶ ἑτέρου ποιηματίου ἀσυγκρίτως κατ' αὐτὸν ἀνωτέρου καὶ ὁπωσοῦν δηκτικοῦ, τοῦ ὁποίου εἰς μάτην ὡσαύτως ἀνεζήτησε τὸν συγγραφέα.—«Καὶ τοῦτο ἰδικόν μου εἶναι», ὑπέλαβεν ὁ Μακώλαιυ. Ταῦτα διηγεῖται ὁ Μοὺρ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἀπομνημονεύμασιν, ἐπιλέγων· «Οὕτως ἀνεκαλύψαμεν ὅτι ὁ Μακώλαιυ, παρεκτὸς ποικίλων ἄλλων πρωτερημάτων, εἶχε καὶ τὴν καλλίστην ἐκείνην τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοὸς δύναμιν.» Ἀλλ' ἐκέκτητο προσέτι τὸ δῶρον τῆς ἐπαγωγοτάτης καὶ ζωηροτάτης ὁμιλίας, ἰδίως εὐδοκιμῶν περὶ τὰς ἀνεξαντλήτους καὶ χαριτωμένας αὐτοῦ διηγήσεις. Ὅτε ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰνδικῆς εἶχε κατ' ἀρχὰς ἀναδειχθῆ σωφρονέστερος περὶ τοὺς λόγους· διὸ ὁ ἀστεῖος Σίδνεϋ Σμὶθ εἶπε· «Παρετήρησα εἰς τὸν Μακώλαιυ, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, ἀστραπάς τινας σιωπῆς.» Ἀλλὰ αἱ διαλείψεις αὗται ἦσαν τῳόντι ἀστραπαῖαι. Γευματίζων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου εἰς Bowood παρὰ τῷ μαρκίωνι τοῦ Lansdowne μετὰ πολλῶν λογάδων καὶ ἀξιεράστων ἀνδρῶν, ἐν οἷς κατελέγοντο ὁ Rogers, ὁ Μοὺρ καὶ ὁ λόρδος John Russell, ὁ Μακώλαιυ δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας τοσοῦτον κατεγοήτευσε τοὺς ἀκροατὰς πάντας, ὥστε ὁ Μοὺρ ἀπεφήνατο ὅτι ἵνα ἀπομνημονεύσῃ τις ὅσα εἶπεν, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴν θαυμαστὴν αὐτοῦ μνήμην, ἐπιστήμην, ῥύμην καὶ εὐφυΐαν.

Δὲν ἔμελλεν ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ διαγάγῃ τὸν βίον τοῦτον τῆς κομψῆς ἀπραγμοσύνης. Ἡ πόλις τοῦ Ἐδιμβούργου, ἐπαιρομένη ἐπὶ τῇ φήμῃ δι' ἧς περιέβαλε τὸ σκωτικὸν ἐκεῖνο ὄνομα ὁ ἀνὴρ, ἀνέδειξεν αὐτὸν βουλευτὴν τῷ 1839· καὶ ἔκτοτε ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη ἔδρευσεν ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ συνεδρίῳ, ὃς δὲ ἐν τῷ δικαστήματι τούτῳ προεχειρίσθη ὑπουργὸς, ἀγορεύων καὶ ψηφίζων πάντοτε ὑπὲρ παντὸς ὅ,τι ἐνόμιζεν ἐπιτήδειον νὰ κρατύνῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν, εἴτε Οὐίγοι τὸ προέτειναν, εἴτε Τόρεις. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ τέλους περιέστη εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς ἰδίους ἐντολεῖς. Ὁ σὶρ Robert Peel καθυπέβαλε νόμον δι' οὗ ἐπροικοδοτεῖτο ἡ καθολικὴ ἐκκλησιαστικὴ σχολὴ τοῦ Maynooth· πρώτην δὲ ταύτην φορὰν προέκειτο ἡ πολιτεία νὰ ἔλθῃ εἰς συνδρομὴν καθολικοῦ ἱδρύματος. Ὁ Μακώλαιυ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐφρόνει ἐν συνειδήσει ὅτι ἡ πρότασις ἦτο λυσιτελεστάτη πρὸς τὴν πλήρη συνδιαλλαγὴν τῶν δύο θρησκευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ κάλλιστα ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ προτεσταντικὴ μισαλλοδοξία, ἧς οἱ κράτιστοι ὁπαδοὶ ἔδρευον ἐν Ἐδιμβούργῳ, ἀπετροπιάζετο τὸ πρᾶγμα καὶ ὅτι ἂν ψηφίσῃ ὑπὲρ, θέλει ἀποδοκιμασθῆ ὑπὸ τῶν ἐκλογέων αὐτοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε μεταξὺ τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος. Οὐ μόνον ἐψήφισεν ὑπὲρ τῆς προτάσεως, ἀλλὰ καὶ ἠγόρευσεν ὑπὲρ αὐτῆς λαμπρῶς, διαῤῥήδην ἐπειπὼν, ὅτι δὲν καταδέχεται νὰ διατηρήσῃ τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα δι' ἐπονειδίστου ἀρνησιδοξίας καὶ ὅτι δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ τὸ ἀπολέσῃ διὰ λόγον ἐντιμότερον.

Ὅ,τι προεῖπε καὶ προεῖδε συνέβη. Ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐκλογῶν τοῦ 1847 ἀπέτυχεν ἐν Ἐδιμβούργῳ. Ὁ Μακώλαιυ ἀπεφάσισεν ἀμέσως πῶς ἔπρεπε νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν συμπολιτῶν· ἀπεφάσισε νὰ ἐγείρῃ εἰς δόξαν ἑαυτοῦ καὶ τῆς πατρίδος μεγαλούργημα τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μωροὺς ἐκείνους ἀντιπάλους καὶ νὰ καταναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι συγγνώμην. Τὴν δ' ἑσπέραν αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀπεδοκιμάσθη, προανήγγειλε τὴν ἐπιβολὴν δι' ἑνὸς τῶν ὑψίστων καὶ κατανυκτικωτάτων αὐτοῦ ποιημάτων.

«Ἡ ἡμέρα, εἶπε, τοῦ θορύβου, τοῦ ἀγῶνος, τῆς ἥττης, παρῆλθε. Παρῆλθε μετὰ τῶν ταλαιπωριῶν αὐτῆς, τῶν ἐρίδων, τῶν ὕβρεων, τῶν ἀηδιῶν. Ἐκοιμήθην, καὶ κατ' ὄναρ εἶδον τὸ δωμάτιον οἰκίας γηραιᾶς, ὅπερ πρὸ καιροῦ δὲν εἶχον ἐπισκεφθῆ.» Ἐνταῦθα δὲ ἀφηγεῖται πῶς, ἐν τῷ δωματίῳ ἐκείνῳ, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του, παρέστησαν, παρὰ τὸ λίκνον τοῦ παιδὸς, μία κατόπιν τῆς ἄλλης, αἱ θεαὶ αἱ νύμφαι, αἱ προφητικὴν κεκτημέναι δύναμιν. Ἡ νύμφη τοῦ κέρδους ἠφανίσθη νωχελῶς, οὐδὲ ἔλεμμα ἐπ' αὐτοῦ ῥίψασα· ἡ νύμφη τοῦ συρμοῦ ψυχρὰν μόνον ἐπεδείξατο περιφρόνησιν· ἡ νύμφη τῆς ἡδονῆς μόλις ἔῤῥανεν αὐτὸν δι' ἑνὸς ῥοδίνου φύλλου· ἡ νύμφη τῆς ἐξουσίας διῆλθεν ἀγέρωχος, λιθοκόλλητον φέρουσα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέμμα. Τελευταία ἐπεφάνη ἡ πασῶν ἰσχυροτάτη καὶ ἀγαθωτάτη νύμφη.

«Ἡ περιφανὴς δέσποινα, ἡ φωταυγεῖς ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ εὐγενὲς μέτωπον διὰ δάφνης κεκοσμημένον, διενυκτέρευσε παρὰ τὸ λίκνον, ᾄδουσα διὰ φωνῆς ἐνθέου τὰ γλυκύτατα ταῦτα ᾄσματα·

«Ναὶ, παιδίον μου ἀγαπητὸν, ἄφες αὐτὰς ν' ἀπέλθωσιν, ἄφες τὸ Κέρδος, τὸν Συρμὸν, τὴν Ἡδονὴν, τὴν Ἐξουσίαν, ὅλα τὰ πολυπράγμονα αὐτὰ πνεύματα, τὰ κυλιόμενα εἰς τὰς κάτω τοῦ βίου σφαίρας. Ἐμός ἐστιν ὁ τῆς διανοίας κόσμος· ἐμὸς ὁ τῆς φαντασίας· ἐμὸν τὸ παρελθὸν, ἐμὸν τὸ μέλλον. Ἡ τύχη ἡ ἐν ταῖς περιπετείαις αὐτῆς ῥίπτουσα χαμαὶ τὸν ἰσχυρὸν, ἡ ἡλικία ἡ μεταβάλλουσα εἰς λόπας τὰς ἡδονὰς τῆς νεότητος, καταλείπουσιν ἀναλλοίωτα τὰ ἐμὰ δῶρα, τὸ αἴσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀληθοῦς. Ἐγὼ παρεκάθησα πλησίον τοῦ Βάκωνος ὅτε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς αἰσχύνης αὐτοῦ, παρέστη ἐνώπιον δικαστῶν ἀδυσωπήτων· ἐγὼ, ἐπὶ τῆς ὀδυνηρᾶς τοῦ Κλάρενδων ἐξορίας, ἐπράϋνα τὰς ἀΰπνους αὐτοῦ νύκτας· ἐγὼ ἐπλήρωσα συνέσεως καὶ θάῤῥους τὸν Walter Raleigh ἐν τῇ ἐρημίᾳ τοῦ δεσμωτηρίου αὐτοῦ· ἐγὼ ἐφώτισα τὰ σκότη τοῦ ἀομμάτου Μίλτωνος διὰ τῆς φλογὸς τῆς κατελθούσης ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου.

«Καὶ σὺ λοιπὸν, ὅτε οἱ φίλοι ἐπανέρχονται ὠχροὶ, ὅτε οἱ προδόται λιποτακτοῦσιν, ὅτε τὸ πανταχόθεν καταπολεμούμενον πνεῦμά σου, δικαίως ἐπαιρόμενον διότι ἠγάπησε τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀρετὴν, τὴν εἰρήνην, τὴν εὐσπλαγχνίαν, κατεξεγείρεται κατὰ τῆς ἀμειλίχου ἐκείνης Ἐκκλησίας καὶ κατὰ τοῦ μωροῦ ὄχλου'

«Ἐνθυμήσου ἐμὲ, καὶ, μειδιῶν ὑπέροπτα, ἄφες νὰ παρέλθωσι τά τε ἀγενῆ τοῦ κόσμου τούτου πράγματα, τὸν φθόνον, τὸ μῖσος, τὴν ἀφροσύνην, καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγαθὰ, τὸν πλοῦτον, τὰ παίγνια, τὴν κολακείαν· ἄφες νὰ παρέλθωσι, διότι θέλουσι παρέλθει, καὶ ἀτένισον τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς ἐμέ.»

Τοιαῦτα δ' ἐπαγγειλάμενος ὁ Μακώλαιυ ἐπεδόθη ἔκτοτε εἰς τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς συμπολίτας ὁποῖοί τινες ἐγένοντο οἱ προπάτορες αὐτῶν, καὶ διὰ τίνων ἄθλων καὶ ἀγώνων ἐκτήσαντο τὰ ἀγαθὰ ἅπερ ἐκληρονόμησαν εἰς τὰς παρούσας γενεὰς καὶ τίνας αἱ γενεαὶ αὗται φέρουσιν εὐθύνας πρὸς συντήρησιν καὶ αὔξησιν τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης περιουσίας· διότι τοῦτο ἐπὶ τέλους εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ ἱστορία, ἡ δὲ φιλοτιμία τοῦ ἔθνους τοῦ νὰ μὴ φανῇ ἀνάξιον τοῦ ἰδίου παρελθόντος εἶναι ἡ ὑψίστη τῶν δημοσίων ἀρετῶν. Τὸ ἔργον τοῦ Μακώλαιυ ἐκρίθη πολλάκις, ἐνίοτε δὲ καὶ κατεκρίθη. Οἱ μὲν ἠξίωσαν ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐν παντὶ ἀμερόληπτος καὶ ἀπροσωπόληπτος· οἱ δὲ ὑπέδειξάν τινα σφάλματα διαφυγόντα τὴν συνήθη τῆς ἐπιστήμης αὐτοῦ ἀκριβολογίαν· οἱ δὲ ἐπανέλαβον τὸ καὶ περὶ Θουκυδίδου ῥηθὲν, ὅτι πολλά τις ἂν εὕροι παρ' αὐτῷ «ἢ τῆς ἄκρας ἐξεργασίας τετυχηκότα, ἢ ῥᾳθύμως ἐπιτετραχασμένα.» Οὐδεὶς ὅμως ἠρνήθη ὅτι ἡ θαυματουργὸς ἐκείνη χεὶρ ἀνεδημιούργησεν οὕτως εἰπεῖν κόσμον ἐκλιπόντα. Ἡ ἱστορία αὕτη δὲν εἶναι ἁπλῆ ἀφήγησις, δὲν εἶναι ζωγραφία, δὲν εἶναι δράματος παράστασις, μᾶλλον ἀνάστασις παρῳχημένων. Ἔχοντες αὐτὸν ἀνὰ χεῖρας πολλάκις ληστρονεῖτε ὅτι ἀναγινώσκετε καὶ νομίζετε ὅτι βλέπετε τὰς γενεὰς τῆς ἑπτακαιδεκάτης ἑκατοντακτηρίδος, προκυπτούσας ἀπὸ τῶν τάφων καὶ ζώσας καὶ δρώσας ἐνώπιον ὑμῶν, μετὰ τῶν διανοημάτων αὐτῶν, τῶν αἰσθημάτων, τῶν συμφερόντων, τῶν ἠθῶν. Καὶ οὐ μόνον τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ὑπουργοὺς, τοὺς ῥήτορας, τοὺς στρατηγοὺς, τοὺς ναυάρχους, ἀλλὰ πάσας τὰς κοινωνικὰς τάξεις· αὐλικοὺς, κληρον, εὐπατρίδας, κυρίας, γεωργοὺς, ἐργάτας, πένητας, ἐπιστήμονας, φιλολόγους, καὶ πᾶσαν τὴν χώραν, μετὰ τῆς γεωργίας αὐτῆς, τῶν μεταλλωρυχείων, τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν προσόδων, τῶν λεωφόρων, τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, τῶν ξενοδοχείων, τῶν πόλεων, τῶν καφφενείων αὐτῶν, τοῦ φωτισμοῦ, τῆς ἀστυνομίας.

Ὁ Μακώλαιυ εἶχεν ἄλλοτε εἰπεῖ ὅτι ἡ ἱστορία τῆς πατρίδος του, ἐὰν ἐγράφετό ποτε μετ' ἀκριβείας μὲν καὶ περινοίας, διὰ λόγου δὲ ζωηροῦ καὶ ἀνθηροῦ, ἤθελεν ἀποβῆ τὸ ἐπαγωγότατον τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας βιβλίον. Τὸ εἶπε καὶ τὸ ἔκαμεν. Ἐντὸς ἓξ μηνῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἱστορίας του, πέντε ἐγένοντο ἐν Λονδίνῳ ἀλλεπάλληλοι αὐτῆς ἐκδόσεις, ἐπωλήθησαν δὲ 18,000 καὶ ἐπέκεινα ἀντίτυπα. Ἐν Ἀμερικῇ ἀνετυπώθη πλειστάκις καὶ εἰς μόνην τὴν Φιλαδέλφειαν ἐξεδόθη τρὶς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, καθ' ἃς ἠγοράσθησαν 25,000 ἀντιτύπων. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας μετεφράσθη. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐθαυμάσθη ἀπανταχοῦ γῆς. Ὅτε ἐξεδόθησαν οἱ δύο πρῶτοι τόμοι, ἡ πόλις τοῦ Ἐδιμβούργου ἠρυθρίασεν ἐπὶ τῇ προγεγενημένῃ πρὸς τὸν ἄνδρα ἀδικίᾳ καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ ἀπαραμίλλου ἱστορικοῦ. Ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐκλογῶν τοῦ 1852 ὁ Μακώλαιυ ἀνεδείχθη ἐν αὐτῇ βουλευτὴς πανδήμως, μήτε ζητήσας τοῦτο ὁπωσδήποτε, μήτε ὀβολὸν δαπανήσας. Ἀφοῦ δὲ ἐδημοσιεύθησαν οἱ δύο ἕτεροι τόμοι, ὁ πρωθυπουργὸς Πάλμερστων ἐν ὀνόματι τῆς Ἀνάσσης καὶ εὐφημοῦντος τοῦ ἔθνους παντὸς, προήγαγε τὸν ἄνδρα εἰς τὸ ὕπατον τοῦ λόρδου ἀξίωμα. Πᾶσαι αἱ τιμαὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἀμοιβαὶ δι' ὧν δύναται νὰ κοσμηθῇ ἡ μεγαλοφυΐα, ἐπεδαψιλεύθησαν αὐτῷ ἀφειδῶς.

Ἀλλὰ πρὸ ἐτῶν ἤδη πολλῶν, τὸ ἐκλεκτὸν τοῦτο σκεῦος ἐταλαιπωρεῖτο ὑπὸ παθήματος καρδιακοῦ ἀδυσωπήτου. Ὅτε ἀπήγγειλε τὸν τελευταῖον αὐτοῦ ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων λόγον, ὁ Μακώλαιυ κατέπεσεν ἀπειρηκώς. Ἡ ὄψις αὐτοῦ ἦτο ἠλλοιωμένη· ἡ κεφαλή του ἐκλινε πρὸς τὸ στῆθος καὶ ἐν τῷ σφοδρῷ δονισμῷ ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐκλονίσθη, ἐφαίνετο ἀναίσθητος εἰς τὸν πανταχόθεν ἐκραγέντα περὶ αὐτὸν θαυμασμὸν τῆς εὐγλωττίας ἐκείνης. Ἡ κρίσις αὕτη παρῆλθε· πολλάκις ὅμως ἔκτοτε ἐπαναληφθεῖσα, κατέβαλε τελευταῖον αὐτὸν τὴν νύκτα τῆς 28 δεκεμβρίου 1859.

Ἀπέθανεν, ἀλλὰ κατέλιπε κτῆμα εἰς ἀεὶ καὶ ὄνομα ἀθάνατον· ἐκηδεύθη δὲ δημοτελῶς εἰς Westminster abbaye, ἐν τῷ Πανθέῳ ἐκείνῳ, ἐν ᾧ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἡτοίμασε τόπον ἀναπαύσεως εἰς ἅπαντας ὅσοι ὁπωσδήποτε ἐκλέισαν τὴν πατρίδα· ῥήτορας, ὑπουργοὺς, στρατηγοὺς, ναυάρχους, ποιητὰς, ἱστορικοὺς, φιλολόγους. Ὡμίλησα ἐνταῦθα οὐ μόνον περὶ τοῦ κυριωτάτου ἔργου τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ποικίλων τοῦ βίου αὐτοῦ περιστάσεων καὶ περὶ τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων τοῦ χαρακτῆρος. Μία τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονευτῶν ἰδιοτήτων τούτων ὑπῆρξεν, ὅτι, ὅπως ὁ Θουκυδίδης, εἶχε πληρεστάτην πεποίθησιν εἰς τὸ ἴδιον ἀριστοτέχνημα. Βλέπομεν ὅτι, διὰ τοῦ ποιήματος ὅπερ ἔγραψε τὴν ἑσπέραν τῆς ἐν Ἐδιμβούργῳ ἀποτυχίας, προανήγγειλε παμμελῶς τὴν

ἐπιβολὴν ἣν ἡ φύσις αὐτὴ τῷ ὑπηγόρευσεν. Βλέπομεν τὸν ἄνδρα ἀξιοῦντα ὅτι ἡ ἱστορία τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐὰν γραφῇ ὅπως αὐτὸς ἐνόει, θέλει ἀποβῆ τὸ ἐπαγωγότατον τῆς Ἀγγλικῆς φιλολογίας βιβλίον. Σὰς εἶπον πρὸ μικροῦ ὅτι ἐτάφη ἐν τῷ Πανθέῳ τῆς Ἀγγλίας. Αἴ, λοιπὸν, τοσαύτην εἶχε τὴν βεβαιότητα ὅτι ἐκεῖ θέλει ταφῇ ὥστε ὥρισεν αὐτὸς τὸν χῶρον ἐν ᾧ ἐπόθει νὰ κατατεθῇ πλησίον τοῦ Ἀδδισῶνος. Οὐδὲ εἰς ταῦτα ἠρκέσθη· ἀλλ' ἐνῷ ὁ Thiers ἐπρέσβευσεν ὅτι ἡ μεγάλη ποίησις εἶναι τὸ ὕπατον τῶν προϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, αὐτὸς, ὡςεὶ ὑπερμαχῶν ὑπὲρ τῆς δάφνης ἥτις ἔμελλε νὰ κοσμήσῃ τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ κεφαλὴν ἀπεφήνατο, ὅτι ὁ στέφανος τῆς ἱστορίας εἶναι τὸ κάλλιστον τῶν ἐπάθλων τοῦ νοεροῦ κόσμου.[1]

ΙΝΔΑΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΠΤΑΣΙΑΙ

Συνέχεια καὶ τέλος· ἰδὲ σελ. 122.

Χαρακτηριστικὸν τῶν ὀνείρων περίεργον εἶνε καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ πνεῦμα συγχωνεύει εἰς τὸν μῦθον τὸν ὁποῖον διηγεῖται αὐτὸ εἰς ἑαυτὸ, τυχαίους ἤχους προσπίπτοντας εἰς τὸ οὖς. Ψόφος κλειομένης θύρας δύναται λ. χ. νὰ μεταβληθῇ *εἰς βροντὴν πυροβόλου, δίδουσαν ἀλλοίαν διεύθυνσιν* εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐννοιῶν. Ἐπίσης αἱ εἰς τὸν ἐγκέφαλον διαβιβαζόμεναι ἐντυπώσεις κατὰ τὰς αὐτομάτους μετακινήσεις τοῦ σώματος, παρεκτρέπουσιν ὁμοίως τὸ κοῦφον καὶ εὔστροφον τῶν ὀνείρων ῥεῦμα, ἐκ τούτου δὲ προέρχονται κατὰ μέγα μέρος αἱ αἰφνίδιαι ἐκεῖναι καὶ ἀπροσδόκητοι παραλλαγαὶ τῆς σκηνῆς, τὰς ὁποίας πολλάκις βλέπομεν ὀνειρευόμενοι. Ἐν καιρῷ τῶν ὀνείρων πολλοὶ λαλοῦσι, συνδιαλεγόμενοι μετὰ φανταστικῶν προσώπων καὶ πολλοὶ μανιακοὶ δίδουσιν οὕτως ἀκουσίως νύξεις περὶ τῆς αἰτίας τῆς πνευματικῆς των καταστάσεως. Μυστικὰ τὰ ὁποῖα κρύπτουσι τὴν ἡμέραν μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτοὺς πανουργίας καὶ πεισμονῆς, διολισθαίνουσι τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν χειλέων των ἐνίοτε ἐν τῇ γαλήνῃ τῆς νυκτός. Λέγεται ὅτι ὁ πολὺς ψυχίατρος Esquirol εἶχε τὸ σύστημα νὰ παραφυλάττῃ ἐν τῷ φρενοκομείῳ τὴν νύκτα παρὰ τὴν κλίνην τοιούτων ἀρρώστων, καὶ πολλάκις ἐπέτυχε ν' ἀνακαλύψῃ κατὰ τοῦτον τὸν πρόπον τὴν αἰτίαν τῆς νόσου των.

Ὅτι δὲ πολλάκις καθ' ὕπνον ὁ νοῦς, κλώθων καὶ ἀνελίσσων ἀδιακόπως τὸν πολύμιτον καὶ ἀπέραντον τοῦ συλλογισμοῦ ἱστὸν, δύναται νὰ καταλήξῃ, ἐκ τυχαίου συνδυασμοῦ ἐννοιῶν εἰς συμπέρασμα πρακτικὸν, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράξενον, ἀφοῦ εἶνε παραδεδεγμένον ὅτι ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐγκεφάλῳ ἐκτελεῖται καὶ ἀσυνειδήτως ἀκόμη διανόησις. Κατὰ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ἐξηγοῦνται αἱ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βεβαίως ὑπερβολικαὶ, διηγήσεις περὶ ἀπορίων καὶ προβλημάτων λυθέντων ἐν καιρῷ τοῦ ὕπνου μετὰ ἢ καὶ ἄνευ συνειδήσεως τοῦ ἐνδιαφερομένου. Γνωστὴ εἶνε ἡ ἱστορία τοῦ Ταρτίνη, τοῦ περιφήμου βιολιστοῦ, καθ' ἣν οὗτος μάτην ἐβασάνισεν ἑσπέραν τινὰ τὴν φαντασίαν του πρὸς σύνθεσιν μέλους τινὸς, τοῦ ὁποίου τὸ θέμα εἶχε κατὰ νοῦν. Ἀπαυδήσας ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῆς ἀκάρπου προσπαθείας κατεκλίθη, ἀλλὰ μόλις ἀποκοιμηθεὶς εἶδε προσερχόμενον τὸν διάβολον κρατοῦντα βιολίον καὶ τόξον. Μετά τινας δὲ χαριεντισμοὺς ἔκρουσεν οὗτος ἐπὶ τοῦ βιολίου του τὸ ῥηθὲν θέμα καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὸ εἰς σειρὰν λαμπροτάτων περιόδων, αἵτινες κατεκήλησαν τὸ οὖς τοῦ μουσικοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα χαιρετήσας εὐγενῶς ἐξηφανίσθη. Συγχρόνως ὅμως ἐξύπνισε καὶ ὁ Ταρτίνης, ἔναυλον δ' ἔχων εἰσέτι τὸ μέλος εἰς τὴν ἀκοὴν, κατέγραψεν αὐτὸ ἀμέσως, καὶ τοιουτοτρόπως παρήχθη ἡ ὡραία *σονάτα*, τὴν ὁποίαν ἐπέγραψεν εὐγνωμόνων «Sonate du diable».

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται φανερὸν ὅτι μόνον ἡ ἀπουσία τῆς βουλήσεως διαστέλλει τὴν ἐν ὀνείρῳ κατάστασιν ἀπὸ τῆς παραφροσύνης, κατὰ *δὲ τὰ λοιπὰ ἀμφότεραι τοσοῦτον ὁμοιάζουσιν* ἀλλήλαις, ὥστε δίκαιον εἶχεν ὁ εἰπὼν ὅτι, ἂν ἀληθῶς ἐπράττομεν ὅσα ὀνειρευόμεθα ὅτι πράττομεν, ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἔπρεπεν ἑκάστοτε νὰ δένεται χεῖρας καὶ πόδας πρὶν ἢ καταλιθῇ πρὸς ὕπνον.

Ἐκ τῶν παραισθησιῶν τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν ἄλλαι μὲν ἀποτελοῦσι συνήθη φυσιολογικὰ φαινόμενα, ἄλλαι δὲ προέρχονται ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἐπενεργείας ὡρισμένων αἰτιῶν. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλαι διὰ τὰς ὁποίας οὐδεμίαν ἀκόμη εὔλογον αἰτίαν ἀνεκάλυψαν οἱ σοφοί. Περὶ τῆς ὑπάρξεως δὲ αὐτῶν δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλωμεν διότι παρουσιάσθησαν εἰς ἀνθρώπους κατὰ πάντα ὑγιεῖς καὶ διανοητικῶς λίαν ἀνεπτυγμένους. Δὲν θέλομεν, ἐννοεῖται, ταῦτα λέγοντες, νὰ ἐπιθέσωμεν τὴν σφραγῖδα τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ συρφετοῦ τῶν φαντασμάτων καὶ ὀπτασιῶν τὰς ὁποίας βλέπουσι καθ' ἑκάστην ἄνθρωποι ἁπλοϊκοὶ καὶ δεισιδαίμονες, ἢ δειλοὶ, ἢ ἀνίκανοι νὰ ἐλέγξωσι μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας τῶν αἰσθήσεων τὰς ἐντυπώσεις, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου τὴν μεσολάβησιν δυνάμεων ὑπερφυσικῶν. Ἀπ' ἐναντίας οὐδόλως ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὑπάρχει καὶ δι' αὐτὰς φυσική τις αἰτία προκαλοῦσα τὴν ἐμφάνισίν των· ἀλλὰ, καθὼς εἴπομεν καὶ προηγουμένως, ὁ ἐγκέφαλος εἶνε ὄργανον τοσοῦτον ἀκατανοήτως λεπτοφυὲς καὶ πολύπλοκον, ὥστε οὔτε εἰς τοὺς ἀνατόμους, οὔτε εἰς τοὺς φυσιολόγους, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον εἰς τοὺς παθολόγους ἀπεκάλυψε πάντα τὰ μυστήριά του.

[1] Ἔστω. Ἐκ τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ «Παρνασσῷ» μελέτης τοῦ κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου «Ὀλίγα τινὰ περὶ νεωτέρας ἱστοριογραφίας καὶ ἰδίως περὶ Μακώλαιυ.»

Εἰς τὴν προκειμένην τάξιν τῶν παραισθησιῶν πρέπει ἴσως νὰ κατατάξωμεν τὴν παράδοξον ἰδιότητα, τὴν ὁποίαν λέγεται ὅτι εἶχεν ὁ περίφημος ἠθοποιὸς Τάλμας, τοῦ νὰ βλέπῃ κατὰ βούλησιν τοὺς κομψῶς ἐνδεδυμένους ἀκροατάς του ὡς ἰσαρίθμους σκελετούς. Ὁ Οὐάλτερ Σκὼτ διηγεῖται περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ὁσάκις ἐξυπνῶντὴν πρωΐαν ἀνεμιμνήσκετο ζωηρῶς τοῦ φίλου του Βύρωνος, ἔβλεπε τὴν μορφήν του εὐκρινῶς ἐμφανιζομένην ἐπὶ τῶν παραπετασμάτων τῆς κλίνης.

Ἀλλ' ἄριστον περὶ τοῦ προκειμένου παράδειγμα εἶνε αἱ εὐκρινῶς παρατηρηθεῖσαι παραισθησίαι τῆς Κας Α., τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἐτολμῶμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ἂν μὴ ἠγγνῶντο περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν τὰ ὀνόματα δύο ἐπιφανεστάτων ἄγγλων φυσιοδιφῶν, τὸ τοῦ Σὶρ Δαβὶδ Brewster, ὅστις πρῶτος ἐδημοσίευσεν αὐτὰς [Natural Magic] καὶ τὸ τοῦ Huxley [Elementary Physiology], παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἡμεῖς τὰς παραλαμβάνομεν.

Α'. Ἡ πρώτη παραισθησία τῆς Κας Α. ἀπέβλεπε τὴν ἀκοήν. Κατὰ τὰς 4 ½ μ. μ. τῆς 21 Δεκεμβρ. ἵστατο αὕτη εἰς τὴν αἴθουσαν παρὰ τῇ ἑστίᾳ, ὁπότε ἤκουσεν, ὡς ἐνόμισε, τὸν σύζυγόν της καλοῦντα αὐτὴν ὀνομαστί· «Ἔλα 'δῶ! ἔλα 's ἐμένα!» Ὑποθέσασα ὅτι τὴν ἐκάλει ν' ἀνοίξῃ τὴν θύραν, ὑπῆγεν, ἀλλ' ἐξεπλάγη μὴ βλέπουσα αὐτὸν ἐκεῖ. Ἐπιστρέφουσα ὅμως πάλιν παρὰ τὴν ἑστίαν ἤκουσε τὴν αὐτὴν φωνὴν κράζουσαν δυνατά· — ἔλα, ἔλα 'δῶ. Ἤνοιξε δύο ἄλλας προσκειμένας θύρας, ἀλλ' οὐδένα βλέπουσα ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς τὴν θέσιν της. Μετὰ στιγμάς τινας πάλιν ἡ φωνὴ ἔκραξε μὲ τόνον παραπονετικὸν καὶ πως ἀνυπομονησίαν δηλοῦντα· «Ἔλα λοιπὸν, ἔλα ἐδῶ, ἔξω», αὕτη δὲ ἀπήντησεν ἐπίσης μεγαλοφώνως· «Μὰ ποῦ εἶσαι; δὲν εἰξεύρω ποῦ εἶσαι», νομίζουσα ἀκόμη ὅτι πραγματικῶς τὴν ἐζήτει· ἀλλὰ μὴ λαβοῦσα ἀπάντησιν ἀνέβη εἰς τὸ ἄνω πάτωμα. Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἦλθεν ὁ σύζυγος, αὕτη δὲν τὸν ἠρώτησε ποῦ ἦτο καὶ διατί τὴν ἐφώναζεν, ἐξεπλάγη δ' ἐννοεῖται ἀκούσασα ὅτι ἐκεῖνος εὑρίσκετο τότε μακρὰν τῆς οἰκίας. Παρόμοιον περιστατικὸν εἶχε συμβῆ εἰς τὴν Καν Α. καὶ πρὸ δέκα ἐτῶν, διαμένουσαν ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐντελῶς ὑγιῆ. Ἐπιστρέφουσά ποτε ἀπὸ χορὸν καὶ ἐκδυομένη πρὸς ὕπνον ἤκουσε νὰ τὴν καλοῦν ἐπανειλημμένως ὀνομαστί, δὲν ἠδύνατο δὲ καὶ τότε νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πρᾶγμα.

Β'. Σοβαρωτέρα ὅμως εἶνε ἡ προσεχὴς παραισθησία ἡ ἐμφανισθεῖσα τῇ Κᾳ Α. Τῇ 30 Δεκεμβρ. περὶ τὴν τετάρτην μ. μ. κατέβη εἰς τὴν αἴθουσαν, τὴν ὁποίαν ὀλίγας πρότερον στιγμὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει, εὗρε δὲ, ὡς ἐνόμισε, τὸν σύζυγόν της ἔχοντα τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὴν ἑστίαν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος πρὸ ἡμισείας μόλις ὥρας εἶχεν ἐξέλθει εἰς περίπατον, παρεξενεύθη καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν διατί ἐπέστρεψε τόσον ταχέως. Το πρόσωπον ἔβλεπεν αὐτὴν ἀτενῶς, μετ' ἤθους σοβαροῦ καὶ ἐσκεμμένου, ἀλλὰ δὲν ὡμίλησε. Νομίσασα ὅτι ἦτον εἰς σκέψιν τινὰ ἀπησχολημένος, ἐκάθησεν εἰς ἕδραν τινὰ παρὰ τὴν ἑστίαν, καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο ποδῶν ἀπὸ τῆς μορφῆς, ἥτις ἀκόμη ἵστατο πρὸ αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως αὕτη ἐξηκολούθει νὰ τὴν ἀτενίζῃ σιωπηλῶς, τὴν ἠρώτησε μετά τινας στιγμάς· «Διατί δὲν ὁμιλεῖς;» Τότε δὲ τὸ πρόσωπον διηυθύνθη πρὸς τὸ καταντικρὺ παράθυρον ἀτενίζον αὐτὴν ἀκόμη, καὶ διῆλθεν τοσοῦτον ἐγγὺς αὐτῆς, ὥστε ἐθαύμασεν ὅτι δὲν ἤκουσεν οὔτε βῆμα, οὔτε ἄλλον τινὰ ψόφον, οὔτε ἠσθάνθη ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων της προστριβήν τινα ἢ οἱ ἀνδήποτε κίνησιν τοῦ ἀέρος.

Μολονότι δὲ εἶχεν ἤδη πεισθῆ ὅτι δὲν ἦτον ὁ σύζυγός της, οὐδέποτε ὅμως οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ὑπέθεσεν ὅτι ἦτό τι ὑπερφυσικὸν, ἀλλ' ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι ὑπέκυψεν εἰς ὀπτικὴν ἀπάτην, ἀνεμνήσθη δ' ἀμέσως τοῦ πειράματος τὸ ὁποῖον ἐγὼ εἶχα συμβουλεύσει, νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἴδῃ διπλοῦν τὸ ἀντικείμενον, ἀλλὰ πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ τὸ πράξῃ εὐκρινῶς, τὸ πρόσωπον εἶχεν ἀποσυρθῆ πρὸς τὸ παράθυρον, ἔνθα ἐξηφανίσθη. Ἡ Κ' Α. ἔδραμε τότε, ἀπέσυρε τὰ παραπετάσματα καὶ ἠρεύνησε τὸ παράθυρον, ἐπειδὴ ἡ ἀπὸ τοῦ προσώπου ἐντύπωσις ἦτο τόσον καθαρὰ καὶ εὐκρινής, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν ἦτο πραγματική. Ἰδοῦσα ὅμως ὅτι δὲν ὑπῆρχε φυσικῶς τρόπος νὰ διεκφύγῃ, ἐπείσθη ὅτι ἀληθῶς ἦτο πλάνη τῆς αἰσθήσεως, ἑπομένως οὔτε ἐφοβήθη οὔτε ἐταράχθη. Ἡ ὀπτασία διήρκεσε τέσσαρα ἢ πέντε λεπτὰ ἐν πλήρει ἡμέρᾳ. Ὅταν τὸ πρόσωπον ἵστατο παρ' αὐτὴν, ἐκάλυπτε καὶ ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς της τὰ ὄπισθέν του ἀντικείμενα, ἐφαίνετο δὲ ζωηρότατα, ὡς ἂν ἦτο πραγματικόν.

Γ'. Τὰς δύο ἀνωτέρω ὀπτασίας εἶδε καταμόνας ἡ Κα Α. Ἡ ἑπομένη ἐνεφανίσθη εἰς αὐτὴν παρόντος καὶ τοῦ συζύγου της τῇ 4 Ἰαν. Τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ τὸ ἑσπέρας, ὁ Κ. καὶ ἡ Κα Α. ἐκάθηντο ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἐν ᾧ δὲ ὁ Κ. Α. συνεδαύλιζε τὸ πῦρ, ἡ Κα Α. ἀνεφώνησε· «Μπᾶ, ἐδῶ εἶνε ὁ γάτος;» «Ποῦ εἶνε;» ἠρώτησεν ὁ κ. Α. «Δὲν τὸν βλέπεις; ἐμπροστά σου, κοντὰ 's τὰ κάρβουνα»· ὁ κ. Α κρατῶν ἀκόμη τὸ συνδαυλιστήριον, ὤθησεν αὐτὸ πρὸς τὴν ὑποδειχθεῖσαν θέσιν. «Πρόσεξε, ἀνεφώνησεν ἡ Κα Α., πρόσεξε! μὴ τὸν κτυπᾷς.» Ὁ Κ. Α. προσεκάλεσε πάλιν αὐτὴν νὰ δείξῃ ἀκριβῶς τὴν θέσιν, ὅπου ἔβλεπε τὴν γαλῆν, ἐκείνη δὲ ἀπήντησε· «Καλὲ, αὐτοῦ μπροστὰ 's τὰ ποδάρια σου, στὸ σκαμνάκι ἐπάνω· γιὰ 'δὲς, μὲ κυττάζει· ψὶ, ψὶ, ἔλα 'δῶ, ἔλα.» Σημειωτέον ὅτι ἡ γαλῆ σπανιώτατα, ἂν ὄχι οὐδέποτε εἰσήρχετο εἰς τὴν αἴθουσαν.

Τὴν φορὰν ταύτην ἡ Κα Α δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν ὑποψίαν ὀπτικῆς ἀπάτης. Προσληθεῖσα νὰ συλλάβῃ τὴν γαλῆν, ἀνέστη καὶ ἐφαίνετο ὡς ἂν ἐδίωκε φεῦγόν τι ἀντικείμενον, ἀφοῦ δὲ τὸ ἠκολούθησε βήματά τινα, εἶπεν· «ἐπῆγεν ἀποκάτω ἀπὸ τὴν καθέγλα»· ὁ κ. Α. τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι ἠπατᾶτο, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ τὸ πιστεύσῃ, ἀνύψωσε τὴν ἕδραν, ἀλλ' οὐδὲν πλέον εἶδε. Ἠρεύνησε πανταχοῦ τῆς αἰθούσης, ἀλλ' εἰς μάτην· καὶ κύων δέ τις κατέκειτο παρὰ τὴν ἑστίαν, ὅστις βέβαια θὰ ἐδείκνυε, κατὰ τὸ σύνηθες, δυταρέσκειαν ἂν ἔβλεπε γαλῆν, ἀλλ' οὗτος διετέλει ἐντελῶς ἥσυχος. Διὰ περισσοτέραν ἀσφάλειαν διετάχθησαν οἱ ὑπηρέται νὰ ἀναζητήσωσι τὴν γαλῆν, ἥτις εὑρέθη εἰς τοῦ οἰκονόμου τὸ δωμάτιον.

Δ'. Ἕνα περίπου μῆνα μετὰ ταῦτα ἡ Κ. Α., πορευθεῖσα ἐφ' ἁμάξης εἰς κοπιαστικήν πως ἐκδρομὴν, ἡτοιμάζετο νὰ κατακλιθῇ. Καθημένη πρὸ μεγάλου κατόπτρου διηυθέτει τὴν κόμην της. Ἠσθάνετο μὲν κόπωσίν τινα καὶ ἀδράνειαν πνευματικὴν, ἀλλ' ὅμως διετέλει ἐντελῶς νήφουσα. Ἐνῷ δὲ οἱ δάκτυλοί της ἐνησχολοῦντο μεταξὺ τῶν πλοκάμων της, ἐξεπλάγη ἰδοῦσα ἐν τῷ κατόπτρῳ τὴν μορφὴν στενοῦ τινος συγγενοῦς, διαμένοντος τότε ἐν Σκωτίᾳ καὶ χαίροντος ἄκραν ὑγείαν. Ἡ μορφὴ ἐφαίνετο ὑπὲρ τὸν ἀριστερόν της ὦμον καὶ οἱ ὀφθαλμοί της συνήντησαν ἐν τῷ κατόπτρῳ τοὺς ἰδικούς της. Ἐφαίνετο δὲ περιτετυλιγμένη ἐν σαβάνῳ, τὸ ὁποῖον περιέκειτο στενῶς περὶ τὸ πρόσωπον καὶ συνήγετο ὑπὸ τὸν πώγωνα κατὰ τὴν συνήθειαν (τὴν ἐν Ἀγγλίᾳ)· μολονότι δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀνοικτοί, εἶχεν ἦθος ἄψυχον καὶ νεκρικόν. Ὅτι δὲ σάβανον ἦτο τὸ περικαλύπτον, ἐβεβαιώθη ἡ Κα Α. ἐπειδὴ διέκρινε τὰ χαρακτηριστικὰ ποικίλματα, τὰ ὁποῖα συνήθως φέρουσιν αἱ παρυφαὶ τῶν τοιούτων ἀμφιεσμάτων. Ἔλεγε δὲ ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠσθάνετό τι ἀνάλογον πρὸς γοητείαν, ἀναγκάζουσαν αὐτὴν ἐπί τινα χρόνον νὰ θεωρῇ τὴν πένθιμον μορφὴν, ἥτις ἐφαίνετο ζωηρὰ καὶ εὐκρινὴς, ὡς ἀνταυγαζόμενον πραγματικὸν ἀντικείμενον, φωτιζομένη κατὰ πρόσωπον ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης λύχνου. Μετά τινας στιγμὰς ἐστράφη τέλος διὰ νὰ παρατηρήσῃ τὸ πραγματικὸν πρόσωπον, ἀλλ' οὐδὲν εἶδεν, ἡ δὲ ὀπτασία ἠφανίσθη ὕστερον καὶ ἀπὸ τοῦ κατόπτρου.

. . . . . .

Ε'. Τῇ 17 Μαρτίου ἡ Κα Α. παρεσκευάζετο νὰ κατακλιθῇ, ἀπέλυσε δὲ τὴν θεράπαιναν καὶ ἐκάθητο, τοὺς πόδας ἔχουσα ἐν ὕδατι θερμῷ. Ἐξαίρετον δ' ἔχουσα μνημονικὸν, ἐπανελάμβανε χωρίον τι περιέργου διατριβῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγνώσει ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τοῦ Ἐδιμβούργου», ὅτε, ἀνυψοῦσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἶδε καθημένην ἐνώπιόν της εἰς ἀναπαυτικὴν ἕδραν τὴν μορφὴν ἀποθανούσης τινος συγγενοῦς, ἀδελφῆς τοῦ κ. Α. Ἦτο δὲ αὕτη ἐνδεδυμένη, ὡς συνείθιζε, μετὰ πολλῆς κομψότητος, ἀλλ' ἐφόρει ἐσθῆτα τὴν ὁποίαν ἡ Κα Α. οὐδέποτε τὴν εἶδε νὰ φέρῃ, ἀκριβῶς ὅμως τοιαύτην, (ὅπως εἶχε περιγράψει εἰς αὐτὴν κοινή τις φίλη), ὁποίαν ἔφερε κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς Ἀγγλίαν ἐπίσκεψίν της. Ἡ Κα Α. παρετήρησε μετ' ἰδιαζούσης προσοχῆς τὴν στολὴν καὶ τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον ἐκάθητο νωχελῶς ἐπὶ τῆς ἕδρας κρατοῦν χειρόμακτρον εἰς τὴν χεῖρα, δοκιμάσασα δὲ νὰ τῷ ἀποτείνῃ τὸν λόγον, ἠσθάνθη δυσκολίαν τινὰ, μετὰ δὲ τρία περίπου λεπτὰ ἡ ὀπτασία ἐξηφανίσθη.

Μετὰ μίαν στιγμὴν εἰσῆλθεν εἰς τὸν θάλαμον ὁ κ. Α., εὗρε δὲ τὴν σύζυγόν του ὀλίγον τεταραγμένην, ἀλλ' ἐντελῶς συνειδυῖαν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ὀπτικῆς ἀπάτης, τὴν ὁποίαν ὅμως περιέγραφεν ὡς φέρουσαν καὶ ζωηρότητα καὶ χρῶμα καὶ πάντα τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τὰ γνωρίσματα. Ἔλεγε δὲ ὅτι ὥρας τινὰς καὶ πρὸ ταύτης καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν ὀπτασιῶν ἠσθάνετο ἰδιαιτέραν τινὰ αἴσθησιν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἥτις ἐξηλείφετο μετὰ τὴν ὀπτασίαν.

. . . . . .

Ϛ'. Τῇ 11 Ὀκτωβρίου, καθημένη πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ παρὰ τὴν ἑστίαν, εἶδε τὴν μορφὴν ἑτέρου τεθνεῶτος γνωρίμου ἐρχομένην πρὸς αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου ἄκρου τῆς αἰθούσης. Ἐπειδὴ δὲ πολλὰ πρόσωπα εὑρίσκοντο τότε μετ' αὐτῆς ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἔλεγεν, ὅτι ἡ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐπικρατήσασα εἰς τὸ πνεῦμά της ἰδέα ἦτο, μήπως ταραχθῶσι βλέποντες αὐτὴν θεωμένην ἀφῃρημένως καὶ ἐκστατικῶς εἰς τὸ κενὸν καὶ νομίσωσιν ὅτι ἐταράχθη τὰς φρένας. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν δὲ τοῦ τοιούτου στοχασμοῦ, καὶ ἀναμιμνησκομένη ἀναλόγου τινὸς χωρίου τῆς «Δαιμονολογίας» τοῦ Οὐάλτερ Σκὼτ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐσχάτως ἀναγνώσει, εὗρε τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος ν' ἀνεγερθῇ καὶ νὰ διανύσῃ τὸ χωρίζον αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὀπτασίας διάστημα, καὶ νὰ καθίσῃ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἕδρας ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐκείνη ἐκάθητο. Ἡ ὀπτασία διετέλεσεν εὐκρινῶς ὁρατὴ μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐκάθησεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν γονάτων της; τότε δὲ ἐξηφανίσθη.

Πρέπει νὰ προσθέσωμεν, ἐξακολουθεῖ ὁ Huxley, ὅτι ἡ Κα Α. εἶχε λίαν ζωηρὰν τὴν φαντασίαν, καὶ ὅτι καθ' ὃν καιρὸν εἶδε τὰς περισσοτέρας τῶν ἀνωτέρω ὀπτασιῶν, ἡ ὑγεία της εἶχεν ἐξασθενήσει ὑπὸ βρογχίτιδος καὶ δυσπεψίας. Εἶνε δὲ φανερὸν ὅτι μόνον ἡ σπανία εὐψυχία καὶ ἡ πολλὴ νοημοσύνη ἐμπόδισαν αὐτὴν τοῦ νὰ καταστῇ θησαυρὸς ὑπερφυσικῶν ἀνεκδότων, λίαν αὐθεντικῶν. Ἡ δὲ ἰδιαιτέρα σπουδαιότης τῆς ἱστορίας της συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἀπο-

δεικνύει, ὅτι καὶ ἡ εὐκρινεστάτη μαρτυρία τοῦ βεβαιοτάτου τῶν παρατηρητῶν δὲν δύναται ν'ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρχε πράγματι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἀντελήφθη. Ἡ Κ^α^ Α. βεβαίως εἶδεν ὅ,τι ἔλεγεν. Ἡ μαρτυρία τῶν ὀφθαλμῶν της, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὕπαρξιν τῶν ὀπτασιῶν, καὶ ἡ τῶν ὤτων της, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὕπαρξιν τῶν ἤχων, εἶνε ἐπίσης θετικὴ καὶ ἀξιόπιστος, ὅσον θὰ ἦτο ἂν ὑπῆρχον πράγματι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀντικείμενα. Διότι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ ὀφθαλμοῦ, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδέχοντο τὴν εἰκόνα τῆς γαλῆς, καὶ ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ ὠτὸς τὰ ὁποῖα θὰ ἐδονοῦντο ὑπὸ τῆς φωνῆς τοῦ συζύγου της, ἢ ἐκεῖνα τὰ μέρη τοῦ ἐγκεφάλου μεθ' ὧν τὰ ἀνωτέρω αἰσθητήρια συγκοινωνοῦσιν, ὅτι αὐτὰ ταῦτα ἠρεθίσθησαν ἀναλόγως ὑπὸ ἐσωτερικῆς τινος αἰτίας. Καὶ ἀληθῶς' ὅ,τι τὰ αἰσθητήριά μας μαρτυροῦσιν εἶνε ἡ κατάστασις ἐν ᾗ ἑκάστοτε εὑρίσκονται· ἀλλὰ ποία εἶνε ἡ αἰτία τῆς τοιαύτης καταστάσεως, περὶ τούτου οὐδὲν λέγουσιν, ἀλλ' ἀφίνουσιν εἰς τὸ πνεῦμα τὴν φροντίδα νὰ κρίνῃ. Εἰς τὴν θέσιν τῆς Κ^α^ Α. ἄλλο πρόσωπον δεισιδαίμον ἢ ἄσκεπτον θὰ ἔκρινε σφαλερῶς καὶ θὰ ἐπέμενεν εἰς τὴν κρίσιν του, διισχυριζόμενον ὅτι «δὲν δύναται νὰ μὴ πιστεύσῃ τὰς αἰσθήσεις του.»

Παραδοξώτατον φαίνεται ὅτι εἴδη τινὰ παραισθησιῶν ἐξαπλοῦνται καὶ πολλαπλασιάζονται ἐνίοτε ἐπιδημικῶς, γινόμεναι οἱονεὶ τοῦ συρμοῦ. Ὑπάρχουσι δὲ σήμερον μεταξὺ τῶν ψυχιάτρων τινὲς διισχυριζόμενοι ὅτι καὶ αὐταὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἢ αἱ μεγάλαι πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μεταβολαὶ πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς ἐπιδημικὴν ἐξάπλωσιν ψυχικῶν νοσημάτων, ἐν εἴδει μονομανίας καταλαμβανόντων πολλὰ συγχρόνως ἄτομα ἔθνους ἢ κοινωνίας τινός. Ἐξηγοῦσι δὲ τοιουτοτρόπως τὸν φρενητιώδη ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν ἀκατάβλητον ἐπιμονὴν καὶ τὴν σκληρότητα καὶ τὰς ἄλλας τῶν τοιούτων παραχωδῶν χρόνων παρεκτροπάς, αἵτινες καλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων φαίνονται ἀκατάληπτοι. Καὶ κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλογερμανικὸν πόλεμον πολὺ σκάνδαλον ἐγέννησε τὸ βιβλίον γερμανοῦ τινὸς ἰατροῦ, θελήσαντος ν' ἀποδείξῃ ἐπιστημονικῶς ἐκ διαφόρων συμπτωμάτων, ὅτι ὅλος συλλήβδην ὁ γαλλικὸς λαὸς ἔπασχεν ὑπὸ *δοξομανίας*.—Εἶνε δὲ ἡ δοξομανία ὡρισμένον ψυχικὸν νόσημα (Grössenwahnsinn, Manie des grandeurs) ὑφ' οὗ πάσχουσιν οἱ κατὰ φαντασίαν βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες, ἢ μυριόπλουτοι, ἢ παντοδύναμοι, ἢ πάνσοφοι κτλ. καὶ οὐδεμίαν ἑπομένως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν *φιλοδοξίαν*, ἂν καὶ ἡ παρ' ἡμῖν ἐμπαθὴς πολιτικὴ συζήτησις ἐσύγχυσε τὰς δύο λέξεις. Καὶ αἱ μὲν τοιαῦται δοξασίαι εἶνε βεβαίως ὑπερβολικαὶ καὶ ἀβάσιμοι, ἀλλ' οὐχ ἧττον εἶνε γνωστὸν ἱστορικῶς ὅτι κατὰ τὴν ιδ' καὶ ιέ ἑκατονταετηρίδα ἐπεπόλαζεν ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ ἡ παράδοξος, ἄγνωστος δὲ νῦν, ψυχικὴ νόσος, ἡ κληθεῖσα *Λυκανθρωπία*. Οἱ ὑπὸ ταύτης δηλ. ἁλισκόμενοι ἐφαντάζοντο ὅτι συνεζεύχθησαν μετὰ λυκαινῶν, ἐγκατέλειπον τὰς οἰκίας των καὶ ἔφευγον εἰς τὰ δάση, ἔνθα ἄφινον ἀκούρευτον τὴν κόμην καὶ μακροὺς τοὺς ὄνυχας καὶ προσελάμβανον τοιουτοτρόπως καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν δίαιταν ἀγρίων θηρίων. Ἀπαραδειγμάτιστος δ' ἦτον ἡ θηριωδία των· οὐδ' ἐδίσταζον νὰ ἐπιβάλλωσι χεῖρα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, μάλιστα τῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα διεμέλιζον καὶ κατεβρόχθιζον. Ὁ λαὸς ἀπέδιδε συνήθως τὸ τρομερὸν πάθημα εἰς μαγείαν. Ἐν δίκῃ τινὶ ἐκδικασθείσῃ τῷ 1521, ἐν Βεζανσῶνι τῆς Γαλλίας, τρεῖς τοιοῦτοι λυκάνθρωποι ὡμολόγησαν ὅτι παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ διαβόλῳ. Ὁ εἷς τῶν ταλαιπώρων παρεδέχθη ὅτι ἀπέκτεινε διὰ τῶν ὀνύχων καὶ τῶν ὀδόντων παιδίον, τὸ ὁποῖον ἡτοιμάζετο καὶ νὰ φάγῃ, ὁπότε κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν περιοίκων, ὁ δεύτερος ὡμολόγησεν ὅτι ἐφόνευσε νεάνιδα συλλέγουσαν κατὰ τοὺς ἀγροὺς λαχανικά, ὁ δὲ τρίτος ὅτι οὐ μόνον ἐφόνευσεν ἀλλὰ καὶ ἔφαγε *τέσσαρας ἀνθρώπους*! Οἱ δύστηνοι οὗτοι *ἦσαν βεβαίως παράφρονες*· ἀλλ' εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους οὔτε οἱ δικασταὶ ἠρώτων, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος ἠδύνατο ἐρωτωμένη νὰ κάμῃ τοιαύτας διαγνώσεις· καὶ οἱ τρεῖς δυστυχεῖς κατεδικάσθησαν νὰ καῶσι ζῶντες. Καὶ μήπως καὶ σήμερον, μ' ὅλην τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης, δὲν ὑπάρχουσι παραδείγματα ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους τύχη δυσμενὴς κατεδίκασε μόνον διὰ τὸ φρενοκομεῖον, ἡ δὲ στραβίζουσα δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων σύρει ἐπὶ τὴν ἀγχόνην; Πολλὰ καὶ περὶ τούτου ἔχει νὰ διηγηθῇ ἡ τάλαινα Ἀνατολή.

Δὲν ἔχομεν τόπον ν' ἀναφέρωμεν ἰδιαιτέρως τὸ πλῆθος τῶν ὀπτασιῶν, τὰς ὁποίας ἐγέννησε τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ μεσαιῶνος, τὸ ἐπιθέσαν τὴν σφραγῖδά του ἐπὶ πάντων τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς μακρᾶς καὶ γνοφώδους ἐκείνης ἐποχῆς. Ἡ εἰς τὰς ἐμφανίσεις ἁγίων, ἀγγέλων καὶ διαβόλων πίστις ἦτο τοσοῦτον γενικὴ καὶ βαθέως ἐρριζωμένη, ὥστε καὶ αἱ μᾶλλον νήφουσαι διάνοιαι δὲν ἠδύνατο ν' ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιρροήν της. Ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω τοῦ Λουθήρου τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἐνταῦθα δύναται ν' ἀναχθῇ. Πλῆθος ἀποκαλύψεων, ὀπτασιῶν καὶ προρρήσεων ἐγίνοντο καθ' ἑκάστην, πολλὴν ἀσκήσασαι ἐπιρροὴν ἐπί τε τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου. Μεταξὺ ἄλλων εἶνε γνωστὸς ἐκ τῆς ἱστορίας ὁ πανικὸς ὁ καταλαβὼν τὴν χριστιανωσύνην ὅλην, λήγοντος τοῦ σωτηρίου ἔτους 1000, ἐπειδὴ εἶχε προφητευθῇ, ὅτι ἐπέκειτο τότε τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Αἱ πλεῖσται βεβαίως τῶν τοιούτων ἀποκαλύψεων καὶ προφητειῶν ἔμειναν ἀνεκτέλεστοι καὶ ἐλησμονήθησαν, ἵνα μετὰ καιρὸν πάλιν ἐπαναληφθῶσιν· ἀλλ' αἱ ὀλίγισταί, αἵτινες ἐκ τύχης ἐφάνησαν ἐπαληθεύσασαι, διετηρήθησαν πιστῶς εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων, ἀποφιμοῦσαι τοὺς τολμῶντας νὰ δυσπιστήσωσι. Οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις χωρικοῖς λησμονοῦνται μὲν ἀμέσως αἱ πομπώδεις ἀλλὰ φροῦδαι προφητεῖαι «τοῦ διασήμου ἀστρονόμου Καζαμία» περὶ *καταστροφῆς κρατῶν*, ἀναγράφονται ὅμως καὶ χρησιμεύουσιν εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν αὐτοῦ αἱ περὶ βροχῆς ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, ἐνίοτε ἐπαληθεύουσαι.

Τινὲς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀπτασιῶν τοῦ μεσαιῶνος ἐγένοντο πρόξενοι μεγάλων ἀποτελεσμάτων καὶ ἀπέκτησαν διὰ τοῦτο σπουδαιότητα ἱστορικήν· παράδειγμα ὁ ἐξ αὐτῶν ἀναφερθεὶς ἅγιος ὑπὲρ πατρίδος ἐνθουσιασμὸς τῆς αὐρηλιανῆς Παρθένου, ὡς καὶ πολλὰ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ «ἐν τούτῳ νίκα» τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἑφεξῆς. Γνωστὸν δὲ ὅτι τὰ συναξάρια ἢ οἱ βίοι τῶν ἁγίων καὶ ἰδίως τῶν ἐρημιτῶν, προεξάρχοντος τοῦ ἅγ. Ἀντωνίου, βρίθουσι διηγήσεων περὶ ὀπτασιῶν ἀγγέλων καὶ διαβόλων. Καὶ βεβαίως μὲν αἱ πλεῖσται τούτων εἶνε ζηλωτῶν βιογράφων ἐπινοήματα· δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο ν' ἀπορρίψωμεν πᾶσαν ἀνεξαιρέτως ὡς μὴ ὑπαρξάσας, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ τὰς μυκτηρίσωμεν. Ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐπιστήμης ὁδηγούμενοι, δυνάμεθα μὲν ν' ἀφαιρέσωμεν ἀπ' αὐτῶν τὸν μυστηριώδη πέπλον καὶ νὰ τὰς ἀναγάγωμεν εἰς τὴν τάξιν ἁπλῶν φυσικῶν φαινομένων· ἀλλ' ὅμως πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν ὅτι αἱ ἰδέαι καὶ αἱ πράξεις τῶν αἰσθηματικῶν καὶ φαντασιωδῶν ἐκείνων χρόνων, οὔτε δίκαιον, οὔτε πρέπον εἶνε νὰ κρίνωνται, ὡς ἂν συνέβαινον κατὰ τὴν σημερινὴν πεζὴν καὶ περὶ πάντων δυσπίστως λεπτολογοῦσαν ἐποχήν.

Ἀλλὰ μήπως καὶ σήμερον ἀκόμη, καὶ μὲ τὴν μεγάλην πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐξέλιπεν ἡ εἰς τὰς ὑπερφυσικὰς δυνάμεις πίστις, ἢ διελύθη ὁλοτελῶς τῆς δεισιδαιμονίας ἡ ἀχλύς; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Δὲν ἀναφέρομεν τοὺς ἀσιατικοὺς λαοὺς καὶ τὰ πολυώνυμα τῶν δερβισσῶν τάγματα, αἵτινες δι' ἀεννάου περιδινήσεως καὶ δι' ἄλλων σωματικῶν κινήσεων προκαλοῦσι τὴν ἔκστασιν καὶ τὰς ὀπτασίας. Οὐδὲ τοὺς ἐν Ἀθωνι μοναχούς, οἵτινες, τοὐλάχιστον πρό τινων ἀκόμη ἐτῶν, πρὶν ἡ πολιτικὴ ῥαδιουργία στρέψῃ ἐπὶ τὰ πρακτικώτερα τὸν νοῦν αὐτῶν, ἐκάθηντο ἀκίνητοι ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας θεώμενοι τὸν ὀμφαλόν των, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οἱ καρτερικώτεροι ἔβλεπαν ἐπὶ τέλους ἐκπορευομένην μυστηριώδη τινὰ αἴγλην.—Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σημερινῇ τῶν Μουσῶν ἑστίᾳ, ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, βλέπομεν καθ' ἑκάστην συνοδίας ἀριστοκρατικῶν μάλιστα προσώπων, ἐπιδεικτικῶς πορευομένων εἰς προσκύνησιν τῶν νέων ἱεροφαντῶν εἰς Μάρπιγγεν ἢ Die trichsheim, ἢ παρὰ τῇ *ἐστιγματισμένῃ* Λουΐζῃ Λατώ.

Ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ μυστηριῶδες καὶ τὸ ὑπερφυσικὸν ῥοπή, συσπαργανωθεῖσα μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατέστη φαίνεται καθ' ἕξιν ἀχώριστος σύντροφος, ἀρκούμενος ἁπλῶς ν' ἀλλάσσῃ μορφὴν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς. Διὰ τοῦτο τὴν οἰωνοσκοπίαν καὶ τὴν μαντείαν, καὶ τὴν ἑρμητικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἀλχημίαν καὶ τὰς ἄλλας τῶν ἀρχαίων καὶ μέσων χρόνων ἀποπλανήσεις, ἀντικατέστησεν εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ὁ μεσμερισμός, ὁ ζωϊκὸς μαγνητισμός, αἱ περιστρεφόμεναι τράπεζαι, τὰ μεσιτικὰ πνεύματα καὶ αἱ λοιπαὶ μωραὶ καὶ ἄκαρποι ἀπόπειραι, ὅπως ὁπλισθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ παντοδυναμίας καὶ πανσοφίας, ἀσυμβιβάστου πρὸς τοὺς ἀναλλοιώτους νόμους τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς του ἐνεργείας. Εἶνε δ' ἀληθῶς πολλῆς ἀπορίας ἄξιον, ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ σοφώτατος, οἷος ὁ κ. Ῥαγκαβῆς, ἐνόμισε καλὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν εἰς τὰς προφητείας τῶν μαγνητιζομένων πίστιν, διηγούμενος ἐν τῷ *Ἀττικῷ ἡμερολογίῳ*, πῶς ἐμάντευσέ τις αὐτῶν ἐν Ἀμερικῇ τὸ ὄνομα τῆς μητρός του. Ἀλλὰ τότε εἶνε δύσκολον νὰ ἐννοήσωμεν διατί δύναμις τόσῳ θαυμαστὴ καὶ πολύτιμος νὰ δαπανᾶται ἀσκόπως εἰς ἀσήμαντα καὶ εὐτελῆ, οἷα τὰ ὀνόματα τῶν ἀπόντων, τὰ ἐν τῷ θυλακίῳ νομίσματα κ.τ.λ., καὶ νὰ μὴ προβῇ τολμηρῶς εἰς λύσιν τῶν πολλῶν ὑφισταμένων ἐπιστημονικῶν ἀπορίων. Ἂς ὁρίσῃ π.χ. τὴν παράλλαξιν τοῦ ἡλίου, ἢ τὴν φύσιν τῆς ἐπιφανείας του, ἢ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν διάταξιν τῶν γεωδῶν στρωμάτων ὑπὸ τὸν πορθμὸν τοῦ Καλαί, ἢ ἂς προσέλθῃ τοὐλάχιστον ἐπίκουρος τῶν διπλωματῶν καὶ τῶν στρατηγῶν ἀποκαλύπτουσα εἰς αὐτοὺς τὰ σχέδια τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ἐνῷ πλῆθος παρῆλθεν ἐτῶν, ἀφ' ὅτου οἱ ὀπαδοὶ τῆς θαυμαστῆς μεθόδου δάκνουσιν ἐναμίλλως τὸ νέον τοῦτο ξύλον τῆς γνώσεως, οὐδεμίαν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ὠφέλειαν χρεωστεῖ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀνθρωπότης.

Ἄλλως τε δὲ εἶνε καὶ ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ μαγνητικὸς λεγόμενος ὕπνος, οὐδεμίαν μὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν μαγνητισμὸν ἢ μὲ δυνάμεις ὑπὲρ φύσιν, εἶνε δ' ἁπλῶς φαινόμενον νευρικόν, γνωστὸν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «Ὑπνοτισμὸς» καὶ παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ὡρισμένων αἰτιῶν, οὐ μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα, ἰδίως εἰς τὰς ἀλεκτορίδας, ὡς ἀπέδειξαν τὰ πειράματα τοῦ Τσέρμακ. Αἱ δὲ ὀπτασίαι καὶ αἱ μαντεῖαι τῶν μαγνητιζομένων, εἰς τὰς πλείστας μὲν τῶν περιπτώσεων εἶνε ἀγυρτικὰ τεχνάσματα, ὑπηρετοῦντα σκοποὺς ἰδιοτε-

λεῖς, εἰς δὲ τὰς ὀλίγας περιπτώσεις, καθ' ἃς ἐλλείπει ὁ δόλος, αἱ ὀπτασίαι καὶ οἱ λόγοι τοῦ εἰς ὑπνοτισμὸν ἐμβαλλομένου οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν μετὰ πραγματικῶν ἀντικειμένων, ὑπάγονται δ' ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν, εἰς ἣν καὶ τὰ ἀνάλογα φαινόμενα τῶν ὑπνοβατῶν, ἢ τῶν διὰ ναρκωτικῶν μεθυσκομένων, καὶ ἑπομένως οὐδεμίαν δύνανται νὰ ἔχωσι μαντικὴν σημασίαν.

Καὶ πάλαι λοιπὸν καὶ σήμερον διὰ μιᾶς καὶ μόνης μεθόδου δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ εὕρῃ ἢ νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀλήθειαν. Αὕτη δὲ ἐκ τῶν ἀναλλοιώτων νόμων τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐξαγομένη, εἶνε ἡ *λογικὴ μέθοδος*, ὁ συλλογισμός, τοῦ ὁποίου τὰς βάσεις ἐξέθηκε πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ἐν τῇ «Ἑστίᾳ» μετὰ θαυμαστῆς σαφηνείας ὁ κ. Π. Βράϊλας. Ἡ ἐφαρμογὴ ταύτης τῆς μεθόδου εἶνε βεβαίως ἐπίπονος, ἡ δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁδὸς στενὴ καὶ σκολιὰ καὶ ἀνάντης καὶ εὐκόλως ἀποπλανῶσα, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ταύτην πορευόμενοι ἀναγκάζονται νὰ βαντίζωσιν αὐτὴν πάντοτε μὲν διὰ τοῦ ἱδρῶτος, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τοῦ αἵματός των. Ἀλλὰ τρόπος ἄλλος δὲν ὑπάρχει. Ἄλλως πρὸς τί τὸ μακρὸν τῆς ἐπιστήμης μαρτυρολόγιον; τίς ἡ ἀνάγκη, δαμασθεῖς ὑπὸ τῶν πάγων, νὰ παραδώσῃ τὸ σῶμά του βορὰν εἰς τὰς πολικὰς ἄρκτους ὁ ἀτρόμητος Φραγκλῖνος, ἢ διατί μαρανθεῖσα ὑπὸ κακουχίας καὶ νόσου, νὰ σβεσθῇ εἰς τὰς ἀπεράντους καὶ ἀγρίας ἀφρικανικὰς ἐκτάσεις ἡ ζωὴ τοῦ Λιβιγκστῶνος;

Παρεθέσαμεν ἐν ταῖς ἀνωτέρω πλησίον ἀλλήλων παραισθησίας, περὶ ὧν πάντες εἶνε βέβαιοι ὅτι προέρχονται ἐξ αἰτίων οὐδὲν ἐχόντων τὸ μυστηριῶδες, καὶ ἄλλας, περὶ τῶν ὁποίων τινὲς δὲν ἀπέκτησαν ἴσως ἀκόμη τοιαύτην βεβαιότητα. Προσεπαθήσαμεν δὲ νὰ δείξωμεν ὅτι, τὰ εἰς πάσας ταύτας τὰς περιστάσεις παρουσιαζόμενα φαινόμενα ἔχουσι τόσῳ μεγάλην ἀναλογίαν καὶ οὐσιώδη ὁμοιότητα ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις, ὥστε εἶνε ἀδύνατον, λογικῶς σκεπτόμενοι, ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι, ἐπειδὴ τινὰ τῶν φαινομένων τούτων παρουσιάζονται σπανιότερον ἢ ἐπειδὴ δὲν ἐγνώσθη ἀκόμη λεπτομερῶς τῆς παραγωγῆς των ὁ μηχανισμὸς, εἶνε ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ἐξαιρετικῶς τὴν παρέμβασιν αἰτιῶν φανταστικῶν ἢ ὑπὲρ φύσιν, τὰς ὁποίας οὐδέποτε, οὐδαμοῦ ἀπήντησε μέχρι σήμερον ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθῶς λυπηρὸν ν' ἀναλογίζεταί τις, ὅτι τοσαύτη διανοητικὴ ἐργασία κατεσπαταλήθη μέχρι σήμερον ἀνωφελῶς εἰς ἐπιδίωξιν σκοπῶν χιμαιρικῶν, ἀλλ' ὅμως παρηγορεῖ ἡ ἰδέα, ὅτι ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο σύμπτωμα τῆς πρὸς τὰ πρόσω φορᾶς τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπειδὴ—μόνον ὁ κινούμενος καὶ περιπατῶν ἐνδέχεται νὰ πλανηθῇ.

Ἐν Ἡρακλείῳ. Ι. Κ. Σφακιανάκης.

ΑΠΗΧΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΒΑΛΜΑ ΘΡΥΛΛΟΣ

Ὁ βαλμᾶς εἶναι πτηνὸν νυκτερόβιον, σπάνιον μὲν ἀλλὰ γνωστὸν εἰς πάντας καὶ ἐπίφοβον, διότι ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ προαγγέλλει προσεχὲς πένθος καὶ ἄφευκτον συμφοράν. Ἡ πρόληψις αὕτη ἐκτείνεται ἐφ' ὅλων τῶν ὁμοίων του, εἴτε διότι ἐν τῇ ἠρεμίᾳ καὶ τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἡ μονότονος καὶ θλιβερὰ φωνὴ τῶν ὀρνέων τούτων πλήττει τὴν φαντασίαν, εἴτε διότι ἐπεκράτησε παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ λαῷ ἡ ἰδέα ὅτι ἁμαρτωλαὶ ψυχαὶ σκηνώσασαι ἐν αὐτοῖς, κατεδικάσθησαν νὰ πλανῶνται μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ζώντων καὶ πρὸς ἀποτίσιν στυγεροῦ τινος καὶ ἐκτάκτου κακουργήματος.

Ἀλλ' ὁ βαλμᾶς ὁσάκις ἀκούεται θρηνῶν ἐν ὥρᾳ νυκτερινῆς τρικυμίας περισσότερον παντὸς ἄλλου ἐμπνέει ἀπελπισμὸν καὶ προκαλεῖ ἐξορκισμοὺς καὶ σταυροκοπήματα, διότι αἱ κοιναὶ ἰδέαι περὶ πονηροῦ πνεύματος ἐμφωλεύοντος ἐν αὐτῷ κραταιοῦνται καὶ ἐκ τῶν ἀλλοκότων φθόγγων δι' ὧν ἀγγέλλεται ἡ παρουσία του καὶ οἵτινες ὡς ἔναρθροι ἀνθρώπιναι φωναὶ διεγείρουν βαθεῖαν ταραχὴν καὶ συγκίνησιν ἀπερίγραπτον.

Ἴσως ὁ ποιητικώτατος Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν ταῖς ἀγρίαις κραυγαῖς τοῦ βαλμᾶ εὗρε διὰ τῆς φαντασίας ὅ,τι εἰς τὴν ἀκοὴν παρίσταται ἀσαφὲς καὶ συγκεχυμένον, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τὴν ὁμολογίαν πάντων τὸ ἀπαίσιον πτηνὸν διηγεῖται στενάζον τὴν φρικτὴν ἱστορίαν του καὶ ὅτι ἐν τῇ παραδόξῳ λαλιᾷ του σαφῶς διακρίνονται οἱ ἑπόμενοι στίχοι·

Γηῶργο! Γηῶργο! Γηῶργο!
τοῦρες, τοῦρες τ' ἄλογο;
Χᾶ, χᾶ, χᾶ, χᾶ, χά!
. . . . .

Μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ἦσαν δύο ἀδελφοὶ πλούσιοι βαλμάδες (ἱπποτρόφοι, ἀλογοβοσκοί), ἐξ ὧν ὁ πρεσβύτερος Μήτρος,[1] φύσει αὐθαίρετος καὶ τραχὺς, ἀπόλυτον μετήρχετο ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ νεωτέρου Γηώργου, ἀγογγύστως ἀποδεχομένου τοὺς ἐπὶ οὐτιδανοῖς προφάσεσιν ἀκαταπαύστους προπηλακισμούς του καὶ ἐπιτεταμμένου τὴν ἄμεσον ἐπιτήρησιν τῶν πολλῶν ἵππων των.

Παρουσιασθείσης δὲ εὐκαιρίας νὰ πωληθῶσιν ὀκτὼ ἐκ τῶν ἵππων τούτων (ἤδηλον διατί τόσοι), ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς ἐμήνυσεν εἰς τὸν νεώτερον ν' ἀποσπάσῃ εὐθὺς ἐκ τῆς ἀγέλης τὰ πωληθέντα κτήνη καὶ νὰ τὰ συνοδεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ὁ δὲ Γηῶργος, γνωρίζων ἐκ σκληρᾶς πείρας τί ἐσήμαινον τοιαῦται διαταγαὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ἀνεβάλλετο ἡ ἐκτέλεσίς των, χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὴν χαραυγὴν τῆς ἡμέρας πηδήσας ἐπὶ τῶν νώτων

1. Μήτρος—Γηῶργος εἶναι βαλμάδων ὀνόματα, συνηθέστατα ἴσως διότι οἱ ὁμώνυμοι μεγαλοφάντορες προστάται των ἀπεικονίζονται ἔφιπποι.

ἑνὸς ἤγαγεν ἐσπευσμένως τοὺς ἵππους πρὸς τὸν ἀδελφόν του.

Ἡ νὺξ ἦτο ζοφερὰ, ὁ δὲ Μήτρος ἀριθμῶν τὰ ζῶα εὕρισκε πάντοτε ὅτι ἔλλειπεν ἓν καὶ ὅτι ἀντὶ τῶν παραγγελθέντων ὀκτὼ ὁ Γηῶργος δὲν εἶχε παραδώσει παρὰ μόνον ἑπτά. Ὑποπτεύσας δὲ μὴ καθ' ὁδὸν εἶχεν ἀποπλανηθῇ ὁ ἀποζητούμενος ἵππος, διέταξε τὸν Γηῶργον νὰ σπεύσῃ εἰς ἀνεύρεσιν αὐτοῦ, ἂν ἤθελε νὰ μὴ ἐκτεθῇ εἰς τὰ φονικὰ ἀποτελέσματα τῆς δυσμενείας του.

Ἔντρομος ὁ δυστυχὴς ἔφυγεν ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλαύνων τὸν ἵππον διὰ δασῶν καὶ κοιλάδων... Δρόμο πέρνει, δρόμο ἀφίνει... Ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἄπρακτος. Ἐνῷ δὲ ἐπλησίαζεν εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον καὶ πρὶν ἀκόμη δώσῃ λόγον τῆς ματαίας ἐκδρομῆς του, ὁ Μήτρος ἀκούσας μακρόθεν ἑνὸς μόνου ἵππου τὸ κάλπασμα προηγθάνθη τὴν ἀποτυχίαν καὶ τυφλωθεὶς ἐκ τῆς ὀργῆς ἐπέπεσε φρενήρης κατὰ τοῦ Γηώργου καὶ τὸν ἐφόνευσε· πλήττων δ' αὐτὸν ἀνηλεῶς διὰ τῆς μαχαίρας ἐκάγχαζεν ὁ ἀλιτήριος καὶ τὸν ἠρώτα,

Γηῶργο! Γηῶργο! Γηῶργο!
τοῦρες, τοῦρες τἄλογο;
Χᾶ, χᾶ, χᾶ, χᾶ, χά!
. . . . .

Ὁ Γηῶργος ἔκειτο χαμαὶ νεκρὸς, ὁ δὲ ἵππος του ἀποπτύσας τὸν χαλινὸν ὥρμησεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ ἀνεμίχθη μετὰ τῶν συντρόφων του.

Εὐθὺς μετ' ὀλίγον αἱμοσταγής, ἀποτρόπαιος, ἔξαλλος ἐκ τῶν καπνῶν τοῦ αἵματος εἰσέρχεται καὶ ὁ ἀδελφοκτόνος. Συναντηθεὶς δὲ μετὰ τῶν πωληθέντων ἵππων ἤρξατο καταμετρῶν αὐτοὺς ἐκ νέου, ὡς ἂν ἤλπιζε διὰ μιᾶς τελευταίας ἐπιβεβαιώσεως τοῦ ἁμαρτήματος τοῦ Γηώργου νὰ κατευνάσῃ τὸν ἤδη ἐγειρόμενον φοβερὸν ἐν τῇ συνειδήσει του σάλον. Ἀλλ' ὦ τοῦ θαύματος! Ἀντὶ ἑπτὰ πάντοτε, τώρα τοὺς εὕρισκεν ὀκτὼ καὶ ἐνόησεν ὁ τάλας ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀρίθμησιν δὲν εἶχε συμπεριλάβει τὸν ἵππον ἐφ' οὗ ὁ Γηῶργος ἐκάθητο καθοδηγῶν τοὺς ἄλλους. Διεσκεδάσθη τότε ἡ πυκνὴ ὁμίχλη ἥτις εἶχεν ἐπισκιάσει τὴν ὅρασίν του, ἔμεινεν ἐμβρόντητος, ἔκλινε γόνυ ἐνώπιον τοῦ ἀδίκως φονευθέντος ἀδελφοῦ του καὶ κλαίων καὶ ὀδυρόμενος παρεκάλεσε τὸν Θεὸν νὰ τὸν μεταμορφώσῃ εἰς πτηνὸν νυκτερόβιον ἔχον φωνὴν ἀνθρωπίνην, ἵνα περιπλανώμενος, αἰωνίως κολάζηται καὶ ἐπαναλαμβάνων τοὺς σαρκασμοὺς οὓς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἀθῶον Γηῶργον πρὶν ἢ τὸν θανατώσῃ·

Γηῶργο! Γηῶργο! Γηῶργο!
τοῦρες, τοῦρες τἄλογο;...
Χᾶ, χᾶ, χᾶ, χᾶ, χά!

Ὁ Θεὸς τὸν εἰσήκουσε, καὶ ἰδοὺ διατὶ τὸ μὲν ἀπαίσιον πτηνὸν καλεῖται Βαλμᾶς, ὁ δὲ δεισιδαίμων λαὸς θεωρεῖ τὸν Βαλμᾶν ἄγγελον προσεχῶν δυστυχημάτων.

. . . .

Καθ' ὅλον τὸν μακρὸν ἀγροτικόν μου βίον μόνον ἅπαξ ἔτυχε ν' ἀκούσω τοῦ Βαλμᾶ τὰς νυκτερινὰς οἰμωγάς. Ὁμολογῶ δὲ ὅτι ἡ παράδοξος λαλιά του ἐνεποίησε καὶ εἰς ἐμὲ τὴν αὐτὴν ἔκπληξιν τὴν ὁποίαν προξενεῖ εἰς πάντας, διότι κ' ἐγὼ ἐν τοῖς θρήνοις τοῦ κατηραμένου πτηνοῦ σαφῶς διέκρινα τὸ

Γηῶργο! Γηῶργο! Γηῶργο!
τοῦρες, τοῦρες τἄλογο;...
Χᾶ, χᾶ, χᾶ, χᾶ, χά!

Δὲν εἶναι ἄρά γε περίεργοι αἱ περὶ μετεμψυχώσεως δημώδεις αὗται δοξασίαι καὶ δὲν εἶναι παράδοξον πῶς οὔτε αἱ σκληραὶ τοῦ Ἔθνους ἡμῶν περιπέτειαι, οὔτε ὁ χριστιανισμὸς, μ' ὅλην τὴν ἠθικὴν παντοδυναμίαν του καὶ τὰς περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως θεωρίας του, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐξαλείψωσιν ὁλοσχερῶς τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς μυθολογίας, καὶ πῶς ἀπέμεινεν εἰς ἡμᾶς τοὺς πολλαχῶς ἐπιβουλευομένους νεωτέρους Ἕλληνας, ζωντανὴ καὶ αὕτη ἡ ἀπόδειξις τῆς γνησιότητος τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν γενεθλίων;

Ἐν Λευκάδι, 1878. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Ο ΑΡΜΕΝΟΠΟΥΛΟΣ,

ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ ἐπιείκεια.

Πρὶν ἢ κανονισθῶσιν ὁριστικῶς ἐν Ἑλλάδι τὰ τῆς ἀστικῆς νομοθεσίας, οἱ δικασταὶ παρηγγέλθησαν νὰ προστρέχωσιν εἰς τὸν Ἀρμενόπουλον, τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιείκειαν.

Ἡ εἰς τοὺς νόμους προσθήκη τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἐπιεικείας, ἐγένετο ἀφορμὴ τοῦ ἑπομένου κωμικοῦ ἐπεισοδίου.

Πρόεδρός τις δικαστηρίου Ι. Κ. ὀνομαζόμενος, ἔντιμος μὲν τοῦ Λιγαίου πολίτης ἐκ τῶν Δυτικῶν, ἀμαθὴς δὲ, καὶ τὸ χείριστον, γυμνὸς κρίσεως, ἐπέστειλεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείαν ἀναφορὰν ἐν ᾗ ἔλεγεν, ὅτι ἐκ τῶν βιβλίων ἃ παρηγγέλθη νὰ συμβουλεύεται, Ἀρμενόπουλον, εὑρὼν ἠγόρασεν, ἐπιείκειαν ὅμως καὶ ὀρθὸν λόγον, εἰ καὶ ἠρεύνησεν ἐπιμελῶς καὶ οὐδὲ χρημάτων ἐφείσθη, οὐδαμοῦ ἀνεκάλυψεν· ὅθεν καὶ παρεκάλει νὰ σταλῇ αὐτῷ ἐν ἀντίτυπον ἐπιεικείας καὶ ἐν ἀντίτυπον ὀρθοῦ λόγου, ὧν τὴν τιμὴν ἦτο πρόθυμος ν' ἀποτίσῃ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

⁂ Οἱ ἄνθρωποι ὀλίγον φροντίζουσι τί πρέπει νὰ ἦνε καὶ πολὺ τί πρέπει νὰ φαίνωνται.

⁂ Καθ' ἑκάστην ἀναγινώσκομεν ἐν ἐφημερίδι: «Ἡ ἐνοχὴ τοῦ κατηγορουμένου ἦτο προφανής, ἀλλ' οἱ ἔνορκοι παρασυρθέντες ὑπὸ τῆς εὐγλωττίας τοῦ συνηγόρου ἠθώωσαν τὸν κατηγορούμενον!» Ἂν τοιαύτην ἀσκοῦσιν οἱ δικηγόροι ἐπιρροήν, πρέπει νὰ καταργηθῇ ἢ τὸ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα ἢ τὸ ὁρκωτικὸν σύστημα.

⁂ Πρέπει νὰ συναριθμῆται μετὰ τῶν ψευδομένων καὶ ὁ λέγων ἀλήθειας τὰς ὁποίας δὲν πιστεύει. (Ἀλφόνσος Κάρ).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

〰 Πολλάκις κατηγορήθησαν οἱ Ἀμερικανοί, ὡς ἔχοντες τάσεις λίαν ὑλόφρονας· ἀλλ' ἡ μομφὴ αὕτη, ὡς καὶ τινες ἄλλαι, εἰς τὸν μέγαν λαὸν αὐτὸν ἀποδιδόμεναι, εἶναι ἀνυπόστατοι· εἰς ἀπόδειξιν δ' ἔστω, σὺν ἄλλοις, καὶ ἡ ἔκτακτος ἀνάπτυξις, ἡ ἐν Ἀμερικῇ δοθεῖσα εἰς τὰς βιβλιοθήκας. Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, ὑπάρχει βιβλιοθήκη, ἡ ὀνομαζομένη *Ἀστόριος Βιβλιοθήκη* (Astor Library), ἐπώνυμος τῶν ἰδίαις δαπάναις ἱδρυσάντων αὐτὴν, πατρὸς καὶ υἱοῦ, καὶ κληροδοτησάντων αὐτῇ τέσσαρα ἑκατομμύρια φράγκων. Ἐν Chicago καὶ ἐν Βαλτιμόρῃ ὑπάρχουσι δύο βιβλιοθῆκαι, δι' ἃς ἐδαπάνησαν οἱ ἱδρύσαντες αὐτὰς Newbury καὶ Peabody ὑπὲρ τὰ ἑπτὰ ἑκατομμύρια φράγκων. Ἐσχάτως ὁ *Κήρυξ τῆς Νέας Ὑόρκης* ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐπερατώθη τὸ οἰκοδόμημα τῆς *Λεννωξίας Βιβλιοθήκης* (Lennox Library), τῆς ὡραιοτάτης τῶν ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ. Ὁ ἱδρυτὴς ταύτης Ἰάκωβος Λέννωξ, υἱὸς ἐμπόρου Σκώτου, θανόντος τῷ 1870, ἐπροίκισεν αὐτὴν διὰ κεφαλαίου τεσσάρων ἑκατομμυρίων φράγκων, καὶ διὰ ποσοῦ διαρκοῦς ἑνὸς ἑκατομμυρίου ἑξήκοντα χιλιάδων φράγκων, πρὸς ἀγορὰν βιβλίων. Εἰς πλείονα τῶν εἴκοσιν ἑκατομμυρίων φράγκων ὑπολογίζεται ἡ ἀξία τῶν οἰκοπέδων καὶ τῶν οἰκοδομῶν τῆς Λεννωξίας Βιβλιοθήκης. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς βιβλιοθήκης, ὅλον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐγείρεται κατέναντι τοῦ κεντρικοῦ δημοσίου κήπου, εἶναι δὲ ῥυθμοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μικτοῦ, ἑλληνικοῦ καὶ γαλλικοῦ. Μεγάλη ὕπαιθρος κλίμαξ ὁδηγεῖ εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον, κεκοσμημένην διὰ κιόνων ἐκ γρανίτου κορινθιακοῦ ῥυθμοῦ. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη, ὡρισμένη ἵνα περιλάβῃ ἓν ἑκατομμύριον τόμων, διαιρεῖται εἰς τρεῖς στέγας ἐν τῷ κεντρικῷ οἰκοδομήματι, καὶ ἐκ δύο στεγῶν ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς. Ἤδη διηυθετήθησαν τέσσαραι μεγάλαι αἴθουσαι δι' ἀναγνωστήρια, καὶ μία διὰ πινακοθήκην· ἐννέα δέ εἰσιν οἱ βιβλιοφύλακες ταύτης. Τὸ μεγαλοπρεπὲς ἵδρυμα τοῦτο, ὅπερ ἡ Νέα Ὑόρκη ὀφείλει τῇ γενναιοδωρίᾳ τοῦ Λέννωξ, εἶναι θησαυρὸς ἀνεκτίμητος τοῖς σπουδαστὰς καὶ τοῖς πεπαιδευμένοις. Ἐπὶ αἰῶνα ἥμισυν, ὁ Λέννωξ, πεφημισμένος, ὡς γνώστης τῶν ὡραίων τεχνῶν, δὲν ἔπαυσεν πανταχόθεν τῆς ὑφηλίου συλλέγων συλλογὰς χειρογράφων, βιβλίων, εἰκονογραφιῶν, χαρτῶν, ἔργων γλυπτικῆς, εἰκόνων, καλλιτεχνημάτων παντοειδῶν· πᾶσαι αἱ συλλογαὶ αὗται ἀπετέθησαν ἤδη ἐν τῷ προμνησθέντι οἰκοδομήματι καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν πολλῶν. Οὔτε χρόνου, οὔτε χρημάτων ἐφείσθη, ὅπως ἀποκτήσῃ τοὺς καλλιτεχνικοὺς καὶ φιλολογικοὺς θησαυροὺς, οἵτινες ἐπισκιάζουσι καὶ ἀπαλείφουσιν ὁμολογουμένως ὅ,τι προηγηθέντες τῷ Λέννωξ μεγάθυμοι πολῖται ἐδωρήσαντο τῇ γενεθλίῳ πόλει αὐτῶν.

Ἀλλ' ἡ ἑπομένη σημείωσις ἔτι μᾶλλον συνηγορεῖ ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν ἀγώνων τῶν Ἀμερικανῶν. Κατὰ τὴν ἐσχάτως δημοσιευθεῖσαν αὐθεντικὴν ἔκθεσιν, ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμερικῆς ὑπάρχουσι 3,682 δημόσιαι βιβλιοθῆκαι, περιέχουσαι δέκα καὶ τρία ἑκατομμύρια τόμων. Ἐν ἔτει 1800, μόλις ἠριθμοῦντο καθ' ἅπασαν τὴν Ἀμερικὴν 49 δημόσιαι βιβλιοθῆκαι, περιέχουσαι τόμους μόνος 80,000. Ἀπὸ τοῦ 1870 δὲ ἱδρύθησαν 35 νέαι δημόσιαι βιβλιοθῆκαι.

Λαός, τόσῳ μεριμνῶν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν γραμμάτων, καὶ τόσας παρέχων εὐκολίας πρὸς εὕρυσιν τῶν γνώσεων, εἶναι ἄρά γε λαὸς, ἀφωσιωμένος εἰς μόνα τὰ συμφέροντα τῇ ὕλῃ καὶ εἰς αὐτὰ μόνα ἀναπτύσσων τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ;

〰 Ὁ ἐσχάτως ἀποβιώσας Πάπας Πῖος Θ' ὑπῆρξεν ὁ διακοσιοστὸς πεντηκοστὸς δεύτερος Πάπας, ἐπὶ μακρότερον δὲ χρόνον ἤ τις ἄλλος τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἡγεμονεύσας τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας. Τρεῖς δὲ μόνοι Πάπαι ἀπεβίωσαν, ἐν ἡλικίᾳ πρεσβυτέρᾳ τῆς ἡλικίας ταύτου, ἤτοι ὁ Ἰωάννης ΙΓ', ἀποβιώσας ἐννενηκοντούτης, ὁ Κλήμης ΙΒ', ἀποβιώσας ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐννενήκοντα καὶ δύο, καὶ ὁ Γρηγόριος Θ', ἀποβιώσας ἑκατοντούτης. Ἐκ δὲ τῶν προηγηθέντων τοῦ Πίου Θ' 251 Παπῶν, 45 ἦσαν τὸ γένος Γάλλοι, 33 *Ἕλληνες*, 8 Σύριοι, 6 Γερμανοί, 5 Ἱσπανοί, 2 Ἀφρικανοί, 1 Πορτουγάλλος, εἷς Ὁλλανδὸς, εἷς Ἐλβετὸς, εἷς ἐκ Κρήτης, πάντες δ' οἱ ἄλλοι Ἰταλοί. Ἀπὸ τοῦ 1523 μέχρι σήμερον, πάντες οἱ Πάπαι ἐξελέγησαν ἐκ τῶν Ἰταλῶν Καρδιναλίων.

〰 Τὸ λῆξαν ἔτος ἐζεύχθη, ἐν Σκωτίᾳ τῆς Ἀγγλίας, μία τῶν μεγάλων γεφυρῶν τοῦ κόσμου, ἡ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ταυ. Ἡ γέφυρα αὕτη ἔχει μῆκος 3,200 μέτρων, στηρίζεται δ' ἐπὶ 85 τόξων, ὧν τὸ ἐν τῷ κέντρῳ ἔχει ὕψος 26 μέτρων ὑπὲρ τὰ κρηπιδώματα. Ἀλλ' ἤδη ἑταιρία τις ἀγγλικὴ ἐσχεδίασε τὴν κατασκευὴν γεφύρας ἄλλης, ἥτις ἔσται ἡ μεγίστη τῶν τῆς ὑφηλίου, ἐπισκιάσουσα δὲ τὴν τοῦ ποταμοῦ Ταύ. Ἡ γέφυρα αὕτη, ζευγνυμένη ὑπὲρ τὸν κόλπον τοῦ Φὶρθ, παρὰ τὴν Ἐδιμβούργην τῆς Σκωτίας, θέλει ἔχει διπλάσιον μῆκος τῆς τοῦ ποταμοῦ Ταύ γεφύρας, κατασκευαζομένη δὲ, ὡς αὕτη, ἐν σχήματι Ξ, θὰ ἔχῃ μῆκος οὐχὶ ἔλαττον τῶν ἐννεακισχιλίων μέτρων, ἤτοι σχεδὸν ὅση ἡ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πειραιᾶ ἀπόστασις!

Ειρ Ἀναγνωστης.

ΑΘΗΝΗΣΙ — ΤΥΠΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ, ΟΔΟΣ ΠΑΤΡΙΗΣΩΝ, 14.